

T.C.
GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'AN'IN ANLAŞILMASINDA İ'RÂB VECİHLERİNİN ETKİSİ:
İBRÂHÎM SURESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah AKGÜN

Danışman

Doç. Dr. Mehmet DEMİR

GAZİANTEP

2024

T.C.
GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUR'AN'IN ANLAŞILMASINDA İ'RÂB VECİHLERİNİN ETKİSİ:
İBRÂHÎM SURESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah AKGÜN

Danışman

Doç. Dr. Mehmet DEMİR

GAZİANTEP

2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Abdullah AKGÜN tarafından, *Doç. Dr. Mehmet DEMİR* danışmanlığında hazırlanan *Kur'an'ın Anlaşılmasında İ'râb Vecihlerinin Etkisi: İbrâhîm Suresi Örneği* başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 12/06/2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Danışman)

İmza

Sonuç

Doç. Dr. Mehmet DEMİR

☐ Kabul

(GİBTÜ TİB Ana Bilim Dalı)

☐ Ret

Üye (Danışman)

Doç. Dr. Mehmet DEMİR

☐ Kabul

(GİBTÜ TİB Ana Bilim Dalı)

☐ Ret

Üye

Doç. Dr. Eyyüp TUNCER

☐ Kabul

(GİBTÜ TİB Ana Bilim Dalı)

☐ Ret

Üye

Doç. Dr. Mustafa KESKİN

☐ Kabul

(GAÜN TİB Ana Bilim Dalı)

☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

..../07/2024

Dr. Öğr. Üyesi Adnan AKALIN

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

12/06/ 2024

Abdullah AKGÜN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: Kur'an'ın Anlaşılmasında İrâb Vecihlerinin Etkisi: İbrâhîm Suresi Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 22/05/2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : %23

Tek kaynak oranı : % çıkmıştır.

İmza

... /... / 2024

Doç. Dr. Mehmet DEMİR

ÖZET

KUR'AN'TIN ANLAŞILMASINDA İ'RÂB VECİHLERİNİN ETKİSİ: İBRÂHÎM SURESİ ÖRNEĞİ

Abdullah AKGÜN

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi / Mayıs / 2024

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Demir

Yüce Allah'ın Arapça olarak nazil ettiği Kur'an'ın anlaşılması için Arap dilinin bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu dilin temeli olarak nitelendirilen i'râb ilminin büyük bir öneme sahip olduğu ise âlimler tarafından kabul edilmektedir. Âyetlerin anlaşılmasında i'râb vecihlerinin etkileri müfessirlerin i'râbü'l-Kur'an türü eserlerinde geniş yer bulmaktadır. Ayrıca İ'râb ilmi bilinmeden âyetlere doğru anlam verebilmek imkânsız sayılmaktadır. Çünkü Arap dilinin özelliği olan kelimelerin konumlarının değişmesi manalara etki etmekte ya da farklı hareke alan lafızlar anlamı tamamen değiştirebilmektedir.

Bu çalışmada Kur'an'ın doğru anlaşılması için i'râb ilminin önemine ve etkisine değinilmeye çalışılmıştır. "Kur'an'ın Anlaşılmasında İ'râb Vecihlerinin Etkisi: İbrâhîm Suresi Örneği" adlı tez, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, önemi, amacı, metodu, tezde yararlanılan eserler ile i'râbü'l-Kur'an alanındaki kaleme alınmış olan eserlerden bahsedilmiştir. Birinci bölümde i'râb ilminin kavramsal olarak tanımına, önemine, faydasına, diğer ilimlerle olan ilişkisine ve i'râb farklılıklarına sebep olan durumlara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise İbrâhîm suresindeki âyetler i'râb yönüyle ele alınmış farklı i'râb değerlendirmesi bulunan âyetler tek tek incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın neticesinde âyetlerdeki i'râb vecihleri ve bunlardan kaynaklanan anlam değişikliklerinin manaya nasıl etki ettiği karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kur'an, Arapça, İ'râb, İbrâhîm, Anlam.

ABSTRACT

THE EFFECT OF I'RAB ASPECTS ON UNDERSTANDING THE QURAN: THE EXAMPLE OF SURAH IBRAHIM

Abdullah AKGÜN

Gaziantep Islam Science and Technology University Institute of Graduate Studies

Institute of Postgraduate Education

Department of Basic Islamic Sciences

Master Thesis / May / 2024

Supervisor: Assoc. Dr. Mehmet DEMİR

It is necessary to know the Arabic language in order to understand the Quran, which Allah Almighty revealed in Arabic. It is accepted by scholars that the science of i'rab, which is described as the basis of this language, is of great importance. The effects of i'râb aspects in understanding the verses find a wide place in the works of commentators such as i'râbu'l-Qur'an. In addition, it is considered impossible to give the correct meaning to the verses without knowing the science of I'rab. Because changing the positions of words, which are characteristic of the Arabic language, affects the meanings, or words with different actions can completely change the meaning.

In this study, we tried to touch upon the importance and effect of the science of i'rab for the correct understanding of the Quran. The thesis named "The Effect of I'rab Aspects on the Understanding of the Quran: The Example of Surah Ibrahim" consists of an introduction and two chapters. In the introduction section, the subject, importance, purpose, method of the thesis, the works used in the thesis and the works written in the field of I'rabü'l-Qur'an are mentioned. In the first chapter, the conceptual definition of the science of i'rab, its importance, its benefits, its relationship with other sciences and the situations that cause the differences in i'rab are included. In the second part, the verses in the Ibrahim Surah were discussed in terms of i'rab and the verses with different i'rab evaluations were tried to be examined one by one. As a result of the study, it was tried to be discussed comparatively how the i'rab aspects in the verses and the changes in meaning resulting from them affect the meaning.

Key Words: Quran, Arabic, I'rab, Ibrahim, Meaning.

ÖNSÖZ

Kur'an'ı okumak ve doğru anlamak her mü'minin üzerinde titizlikle durması gereken bir görevdir. Kur'an'ın Arapça olması Arap dilinin öğrenilmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Arap dilini öğrenirken gramer açısından gerekli bilgilere sahip olmamak âyetleri tefsir ederken yanlışla sürükleyebilmektedir. Bunun bilincinde olan İslam âlimleri Arap dilinin gramerine yönelik birçok çalışma yapmış ve bu alanda ihtiyaç duyulan bilgileri eserlerinde işlemişlerdir.

Kur'an'ın doğru anlaşılması ve tefsir edilmesi için başvurulması gereken ilimlerin başında i'râb ilmi yer almıştır. İ'râb ilmi, lafızların cümle içerisindeki konumları ve kapalı olan anlamları hareketlerle ortaya çıkarma görevini üstlenerek bu alandaki çalışmalara ışık tutmuştur.

Çalışmamız "Kur'an'ın Anlaşılmasında İ'râb Vecihlerinin Etkisi: İbrâhîm Suresi Örneği" giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, önemi, amacı, metodu, tezde yararlanılan başlıca eserler ile i'râbü'l-Kur'an alanında yapılmış olan çalışmalardan bahsedilmiştir. Birinci bölümde i'râb ilminin kavramsal olarak tanımına, önemine, faydasına, diğer ilimlerle olan ilişkisine ve i'râb farklılıklarına sebep olan durumlara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise İbrâhim suresindeki âyetler i'râb yönüyle ele alınmış farklı i'râb değerlendirmesi bulunan âyetler tek tek incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın başından itibaren bana rehberlik edip yaşamış olduğumuz asrın felaketi olarak kabul edilen 6 Şubat depremleri sürecinde çok zor şartlar yaşamama rağmen moral ve motivasyonumu yükselten ve bana olan güveniyle yaptığım çalışmaları takdir eden çok muhterem danışman hocam Doç. Dr. Mehmet DEMİR'e, tezin hazırlanması aşamasında büyük desteği ve yardımı bulunan kıymetli görev arkadaşım Aksaray Üniversitesi doktora öğrencisi Ali TURAN hocama ve Siirt Üniversitesi Yüksek Lisans öğrencisi Muhammed FARAH hocama ve yaşamış olduğumuz zor süreçlere rağmen her zaman desteğini hissettiğim değerli eşim ile kendisine yeterli zaman ayıramadığım sevgili oğluma teşekkürü bir borç bilirim.

Abdullah AKGÜN

Gaziantep, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
3. Araştırmanın Metodu	2
4. Araştırmada Başvurulan Eserler	2
5. İ'râbü'l-Kur'an Çalışmaları.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
İ'RÂBA GENEL BİR BAKIŞ.....	8
1.1. İ'râbın Tanımı	9
1.1.1. Sözlük Anlamı.....	9
1.1.2. Terim Anlamı	10
1.2. İ'râb Çeşitleri.....	12
1.2.1. Lafzî (Zahiri) İ'râb	12
1.2.2. Takdirî İ'râb	12
1.2.3. Mahallî İ'râb	15
1.3. İ'râb İlminin Faydası ve Önemi	15
1.4. İ'râb İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi	16
1.4.1. İ'râb-Nahiv İlişkisi.....	17
1.4.2. İ'râb-Anlam İlişkisi.....	17
1.4.3. İ'râb-Tefsir İlişkisi	18
1.5. İ'râb Farklılıklarına Sebep Olan Durumlar	19
1.5.1. Arapçanın Doğal Yapısı	19
1.5.2. Kelimenin Nahiv Açısından Durumu	20
1.5.3. Kelimenin Tealluk Durumu	20
1.5.4. Vakf ve İbtida Durumu	21
1.5.5. İ'râb Alâmetinin Durumu	21
1.5.6. Ma'tûf ya da Ma'tûfun Aleyh Durumu	22
1.5.7. Zamirin Merciiinin Farklılaşması Durumu	22
İKİNCİ BÖLÜM.....	23

İBRÂHÎM SURESİ VE İ'RÂB FARKLILIKLARI	23
2. İBRÂHÎM SURESİ VE İ'RÂB FARKLILIKLARI.....	24
2.1. İbrâhîm Suresiyle İlgili Genel Bilgiler	24
2.1.1. Surenin İsmi ve Âyet Sayısı	24
2.1.2. Surenin Nüzûl Sebebi ve Muhtevâsı.....	24
2.1.3. Surenin Önceki Sureyle İlişkisi.....	26
2.2. İbrâhîm Suresindeki İ'râb Farklılıkları	26
2.2.1. Birinci Âyet	27
2.2.2. Üçüncü Âyet.....	29
2.2.3. Beşinci Âyet	30
2.2.4. Dokuzuncu Âyet	31
2.2.5. On Beşinci Âyet	33
2.2.6. On Altıncı Âyet.....	34
2.2.7. On Yedinci Âyet	34
2.2.8. On Sekizinci Âyet.....	35
2.2.9. Yirmi Birinci Âyet	36
2.2.10. Yirmi İkinci Âyet.....	39
2.2.11. Yirmi Üçüncü Âyet.....	42
2.2.12. Yirmi Beşinci Âyet	43
2.2.13. Yirmi Altıncı Âyet	44
2.2.14. Yirmi Yedinci Âyet	45
2.2.15. Yirmi Sekiz ile Yirmi Dokuzuncu Âyetler	46
2.2.16. Otuz Birinci Âyet.....	47
2.2.17. Otuz Dördüncü Âyet.....	49
2.2.18. Otuz Yedinci Âyet	50
2.2.19. Otuz Dokuzuncu Âyet	51
2.2.20. Kırk Altıncı Âyet	52
SONUÇ.....	54
KAYNAKÇA.....	55
ÖZ GEÇMİŞ	58

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin
b.y.	: Basım yeri yok.
ö.	: Ölüm yılı.
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
ts.	: Tarihsiz.
thk.	: Tahkik eden.
vd.	: Ve diğerleri.
vs.	: Vesaire.
y.y.	: Yayıncı yok.

GİRİŞ

Allah Teâlâ insanı diğer mahlûkattan ayrı olarak, irade, akıl, seçme özgürlüğü gibi meziyetlerle donattığını ifade etmekte, sahip olduğu bu meziyetleri sebebiyle yeryüzüne halife kıldığını ve belli sorumlulukları olduğunu bildirmektedir.

Kur'an'ı Kerim ise; Allah'ın evrensel mesajlara sahip son ilahi vahyidir. Yüce yaratıcının hayat rehberi olarak göndermiş olduğu bu ilahi kitabı okumak kadar verdiği mesajı doğru anlamakta önem arz etmektedir. Arapça olarak indirilen Kur'an'ın manasına ulaşmak, Arapça diline olan hâkimiyetle orantılı bir durumdur. Çünkü dilin incelikleri bilinmeden, kastedilen manaya erişmek pek de mümkün değildir.

İslam tarihinin ilk dönemlerinden itibaren Kur'an'ın doğru anlaşılması için çalışılmış ve birçok eser kaleme alınmıştır. Tefsir ve ulûmu'l-Kur'an olarak karşımıza çıkan bu çalışmaların yanında, âyetlerin tefsirinde büyük görev üstlenen "i'râb ilmi" önemli yer tutmaktadır. Çünkü bu ilimle; anlam karmaşaları ortadan kaldırılmakta, Arapçaya özgü olan kelime ve cümlelerin farklı i'râb alabilme ihtimallerinden kaynaklanan anlam kaymalarının da en aza indirilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar âyetlerin anlaşılmasına ışık tutmakta, Kur'an'ın verdiği mesajın insanlığa en doğru şekilde ulaşmasına katkı sağlamaktadır.

1. Araştırmanın Konusu

Yüce Allah tarafından gönderilen Kur'an'ın manalarının doğru anlaşılması için nüzulünden günümüze kadar birçok uğraşlar verilmiştir. Yapılan bu çalışmaların bir kısmı Kur'an'ın tefsiri şeklinde ortaya çıkarken; bir kısmı da i'râbü'l-Kur'an cihetiyle ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın konusu, İbrâhîm suresi özelinde Kur'an'ın i'râb yönünü ortaya koymak, müfessirlerin âyetlerdeki farklı i'râb değerlendirmelerini ve bu değerlendirmeler neticesinde manada oluşan farklılıkları gözler önüne sermektir. Ayrıca nahiv ilminden sayılan i'râb ilmini genel çerçeveleriyle ele alarak âyetlerin tefsirinde farklılıklara sebebiyet veren durumları ortaya çıkarmaktır.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Arapça olarak indirilen Kur'an'ın mesajlarını en doğru şekilde anlayabilmenin yolu Arap diline olan hakimiyetle mümkündür. Bu da geniş literatüre sahip bir dil olan Arapçaya ilgiyi artırmakta ve önemini ortaya çıkarmaktadır. Hz. Peygamber'in

Kur'an'ı i'râb edin, ondaki garip kelimeleri araştırın." hadisi de Kur'an'ın âyetlerinin tek tek incelenmesi ve araştırılması gerektiğini göstermektedir.

Âyetlerdeki bir lafzın i'râb yönü değerlendirildiğinde âyetin anlamında değişikliklere sebebiyet verecek olası görüşleri barındırıyor olması i'râb ilminin önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kastedilen en doğru manaya ulaşmak için i'râb ilminin bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca İ'râb ilminin tefsirle yakın ilişkisi göz önüne alındığında âyetlerdeki ilahi mesajın doğru anlaşılması için i'râb ilminin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma da bu amaç ile yazılmaya çalışılmış âyetlerdeki i'râb farklılıklarından kaynaklanan mana değişikliklerinin tefsire etki etme durumları ele alınmaya çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Metodu

Araştırmanın birinci bölümünde; i'râb ilmi üzerinde durularak, i'râb kavramsal boyutuyla ele alınmış, i'râbın sözlük ve terimsel tanımları yapılmıştır. İ'râb çeşitleri, i'râb ilminin diğer ilimlerle olan ilişkisi; i'râb-nahiv, i'râb-anlam, i'râb-tefsir ilişkileri ele alınmıştır. Ayrıca bu ilmin faydası ve önemine kısaca değinildikten sonra i'râb farklılıklarına sebep olan durumlardan bahsedilmiştir. Konular incelenirken sözlüklerden, dilbilimsel eserlerden faydalanılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise; İbrahim suresi özelinde araştırmalar yapılarak sure ile ilgili genel ihtivaya değinilmiştir. Suredeki âyetler i'râb yönüyle tek tek incelenmiş, i'râb açısından farklılık bulunan âyetlerdeki i'râb farklılıkları i'râbü'l-Kur'an türü eserlerde araştırılmıştır. Âyetlerin anlamlarında meydana gelen farklılıkların tefsire etki eden yönlerinden bahsedilmiştir. Araştırma yapılırken bir çok eser kullanılmış fakat genellikle Arapça eserlerden yararlanılmıştır.

4. Araştırmada Başvurulan Eserler

Araştırmada i'râbla ilgili yazılmış klasik eserlerden, i'râb hakkında te'lif edilmiş günümüz eserlerinden ve i'râb'ul-Kur'an ilmi ile ilgili ele alınmış eserlerden ve Arapça lügavi sözlüklerden yararlanılmıştır. Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*'ı, Ukberî'nin (ö. 616/1219) *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*'ı, Munteceb el-Hemezânî'nin (ö. 643/1245) *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*'i, Nesefî'nin (ö. 687/1289) *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*'i, İbn

Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânu 'l-arab*'ı, İbn Hişâm'ın (ö. 761/1360) *Katru 'n-nedâ ve bellu's sadâ*'sı, Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kamûsü 'l-muhît*'i, Galâyînî'nin (1885-1944) *Câmi 'u'd-dürûsi 'l-arabiyye*'si, İbn Âşûr'un (1909-1970) *Et-tahrîr ve 't-tenvîr*'i, ve benzeri eserlerden istifade edilmiştir.

5. İ'râbü'l-Kur'an Çalışmaları

Kur'an ilimleri içerisinde bulunan "İ'râbü'l-Kur'an" âyetleri cümle ve dizilim yapısı açısından ele almaktadır.¹ Bu ilim, âyetlerin Allah'ın keliması olması onun hatasız şekilde okunması ve kastedilen en doğru manaya ulaşılmasına katkı sağlamaktadır. İ'râb ilminin gayesinin de lafızlardaki anlamı ortaya çıkarmak, kelimelerin cümle içerisindeki konumlarını belirlemek ve doğru harekelerin verilmesiyle olası hataların önüne geçmek olduğu bilinmektedir.

Ebü'l-Esved ed-Düelî'nin (ö. 69/688) Kur'an'ı i'râblamaya (harekeleme) yöneltten temel sebeplerden birisinin de hatalı okuyuşlardan kaynaklanabilecek anlam bozulmalarının önüne geçmek olduğu bilinmektedir. Yaptığı bu harekeleme çalışmasına da "İ'râbü'l-Kur'an" adı verdiği rivâyet edilmektedir.² Bu alanda İslam tarihinin ilk yıllarından itibaren günümüze kadar bir çok eserin kaleme alındığı görülmektedir.

Kur'an'ın i'râbıyla ilgili yapılmış olan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb*³ adlı eseri ve Ebü'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî el-Kûfî'nin (ö. 189/805) *Maktû 'u'l-Kur'ân ve mevsûlüh*'u adlı eseri bu alanda ilk kaynaklar olarak bildirilmektedir. Muhammed b. el-Müstenîr el-Kutrub'a (206/821) ait olan *İ'râbü'l-Kur'ân* adlı eser ilk kitap olarak kabul edilmektedir. Fakat bu eserin günümüze kadar ulaşmadığı bildirilmektedir.⁴ Ayrıca Ma'mer b. Müsennâ (ö. 209/824), İbn Habîb es-Sülemî (ö. 238/853), Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/869), İbn Kuteybe (ö. 276/889) ve Müberred'e (ö. 286/900) ait olan İ'râbü'l-Kur'an'lar da günümüze kadar ulaşamayan eserler arasında sayılmaktadır.⁵ Yahyâ b. Ziyâd el-

¹ Abdulhamit Birişik, "İ'râbü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/376.

² Ebû 'Amr 'Osmân b. Sa'îd ed-Dânî, *el-Muhkem fî nakti 'l-mesâhif*, thk. 'İzze Hasen (Dımaşk: y.y., 1407), 4; Birişik, "İ'râbü'l-Kur'ân", 22/376-379.

³ Ebû Bîşr 'Amr b. 'Osmân b. Kanber el-Hârisî Sîbeveyh, *el-Kitâb*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1408/1988).

⁴ Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk el-Bağdâdî İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, thk. İbrahim Ramadân (Beyrut: y.y., 1417/1997), 58.

⁵ Birişik, "İ'râbü'l-Kur'ân", 22/376-379.

Ferrâ'nın (ö. 458/1066) *el-Mesâdir fî'l-Kur'ân* ve *el-Cem' ve't-tesniye fî'l-Kur'ân*'ı bu asırda kaleme alınmış olan eserler arasında yer almaktadır.

Hicri IV. asırda kaleme alınmış olan başlıca eserler şunlardır:

1. Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî (ö. 311/923), *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbü'l-Kur'ân*,⁶ bu eser i'râbu-l Kur'an alanındaki meşhur kitaplardandır.

2. Nehhâs (ö. 338/950), *İ'râbü'l-Kur'ân*,⁷

3. İbn Hâleveyh (ö. 370/980), *İ'râbü selâsîne sûre mine'l-Kur'âni'l-Kerîm*,⁸

4. Ahfeş el-Asgar (ö. 316/928), *el-Kitâbü'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*,

5. Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377/987), *İ'râbü'l-Kur'ân*'ı bu asırdaki eserler arasında yer almaktadır.

Hicri V. asırda kaleme alınmış olan başlıca eserler şunlardır:

1. Ahmed b. Muhammed el-Meâfirî (ö. 144/761), *el-Beyân fî i'râbi'l-Kur'ân*

2. İbn Fûrek (ö. 406/1015), *Müşkilü i'râbi'l-Kur'ân*

3. Mekkî b. Ebû Tâlib (ö. 437/1045), *Müşkilü i'râbi'l-Kur'ân*,⁹

4. İsmâil b. Halef es-Sarakustî (ö. 455/1063), *İ'râbü'l-Kur'âni'l-müstahrec min Kitâbi'l-Burhân*'ı bu asırda kaleme alınan eserlerden sayılmaktadır.

Hicri VI. asırda kaleme alınmış olan başlıca eserler şunlardır:

1. Zemahşerî (ö. 538/1144), *Nüketü'l-i'râb*,

2. Kemâleddin el-Enbârî (ö. 577/1181), *el-Beyân fî garîbi i'râbi'l-Kur'ân*'ı bu asırda yazılmış olan eserlerin başında gelmektedir.

3. Ömer b. Osman el-Cenzî, *İ'râbü fâtihati'l-kitâb*,

⁶ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhu*, thk. 'Abdulcelîl 'Abduh Şelebî (Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988).

⁷ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî en-Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, thk. Abdulmun'im Halîl İbrâhîm (Beyrut: Menşûrât Muhammed 'Alî Beydûn; Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1421).

⁸ Ebû 'Abdullâh el-Huseyn b. Ahmed İbn Hâleveyh, *İ'râbü selâsîne sûreten mine'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1360/1941).

⁹ Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî Mekkî b. Ebî Tâlib, *Müşkilü i'râbi'l-Kur'ân*, thk. Hâtîm Sâlih ed-Damin (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1984).

4. Muhammed b. Ebü's-Sâfiye'nin *İsti'âbü'l-beyân fî ma'rifeti müşkili i'râbi'l-Kur'an*'ı bu asırdaki diğer eserler arasında bulunmaktadır.¹⁰

Hicri VII. asırda kaleme alınmış olan başlıca eserler şunlardır:

1. Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'an*,¹¹

2. Müntecebüddin el-Hemedânî'nin *el-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*'i¹² bu asırda kaleme alınan meşhur eserler olarak görülmektedir.

Hicri VIII. asırda kaleme alınmış olan başlıca eserler şunlardır:

1. İbn Hişâm en-Nahvî, *İ'râbü Fâtihati'l-kitâb ve'l-Bakara*,

2. İbn Hişâm en-Nahvî, *İ'râbü mevâzi' mine'l-Kur'an*,

3. İbn Hişâm en-Nahvî, *İ'râbü selâsîne sûre mine'l-mufasssal*'ı bu asırda kaleme alınan eserlerde Kur'an'ın tamamına yönelik değil bir kısmını kapsayan i'râblar yapıldığı görülmektedir. Aynı şekilde İshak b. Mahmûd b. Hamza'nın *et-Tenbîh fî i'râbi'l-cüz'i'l-ahîr min selâsîne cüz'en mine'l-Kur'an*'ı da bu yöntemle yazılmış eserler arasında sayılmaktadır.

Hicri IX. asırda kaleme alınmış olan başlıca eserler şunlardır:

1. Hatîb et-Tebrîzî'nin (ö. 502/1109) *el-Mülâhhas fî i'râbi'l-Kur'an*,

2. Ebû Zeyd es-Seâlibî (ö. 875/1471), *Tuhfetü'l-ihvân fî i'râbi ba'zı âyi'l-Kur'an*,

3. Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520), *İ'râbü'l-Kur'an*,

4. Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574), *İ'râbü sûreti'l-Fâtîha*,

5. Hacı Baba İbrâhîm et-Tosyavî, *Letâ'ifü i'râbi'l-Kur'an*'ı bu asırda kaleme alınan eserlerin meşhur olanları arasında yer almaktadır.

Ayrıca hicri XIII. yüzyılın sonlarından itibaren kaleme alınan eserlerde i'râbü'l-Kur'an'ın yanı sıra konuyu nazari (teorik) olarak da inceledikleri görülmektedir.

¹⁰ Birışık, "İ'râbü'l-Kur'an", 22/376-379.

¹¹ Ebu'l-Bekâ' 'Abdullâh b. el-Huseyn el-Bağdâdî el-'Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'an*, thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî (b.y.: İsâ el-Bâbî el-Halebî, ts.).

¹² Ebû Yûsuf el-Munteceb b. Ebû'l-'İzz el-Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Muhammed Nizâmu'd-Dîn el-Fetîh (Medine: Dâru'z-Zemân, 1427/2006).

1. Mahmûd Sâfî, *el-Cedvel fî i'râbi'l-Kur'an ve sarfih ve beyânih ma'a fevâ'id nahviyye hâmmeh*,¹³

2. Muhammed Ali Tâhâ ed-Dürre (1926-2007), *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Kerîm ve i'râbühû ve beyânüh*,¹⁴

3. Muhyiddin Dervîş (1908-1982), *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm*,¹⁵

4. Ali Haydar, *İ'râbü sûreti Âli İmrân*,

5. Muhammed Ca'fer İbrâhîm el-Kerbâsî, *Mülhatü'l-i'râb fî nuhbe min süveri'l-kitâb*,

6. Mahmûd Ahmed Nahle, *fî i'râbi'l-Kur'an*,

7. Muhammed Fehîm Ebû Ubeyye, *Mu'cemü i'râbi elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*,

8. Muhammed Seyyid Tantâvî, *Mu'cemü i'râbi elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*.¹⁶

Kur'an'ın i'râbıyla ilgili çağdaş çalışmalardan bazıları da şunlardır:

Âlûsî (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-me'ânî* ve Muhammed Tâhir İbn Âşûr *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr* adlı eserlerinde Kur'an'ın i'râbına geniş yer vermektedirler. Elmalılı Muhammed Hamdi'nin (1878-1942) *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirinde yer yer cümleleri analiz ettiği bazı yerlerde ise âyetleri i'râb ettiği görülmektedir.¹⁷ Ayrıca Sabrî İbrâhîm es-Seyyid'in *İ'râbü'l-Kur'an fî tefsîri Ebî Hayyân, el-Bahrü'l-muhî'te* dayandırılmış olan bu çalışması önemli eserler arasında yer almaktadır.

Kur'an i'râbıyla ilgili akademi alanında yazılmış olan tez ve makalelerden bazıları da şunlardır:

1. Yahyâ Beşîr Mısırî, *Dirâse nahviyye li-kitâbi Müşkili i'râbi'l-Kur'an li-mü'ellifihi Mekkî b. Ebî Tâlib*,

2. Abdülazîz b. Nâsır es-Sebr *İ'râbü'l-Kur'an beyne'n-Nehhâs ve Mekkî ve'bni'l-Enbârî*,

¹³ Mahmûd Sâfî, *el-Cedvel fî i'râbi'l-Kur'an* (Beyrut; Dımaşk: Darü'r-Reşid, 1416).

¹⁴ Muhammed Ali Tâhâ ed-Dürre, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Kerîm ve i'râbühû ve beyânüh* (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1430).

¹⁵ Muhyiddin İbn Ahmed Mustafa Dervîş, *İ'râbü'l-Kur'an ve Beyânüh* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1415).

¹⁶ Birişik, "İ'râbü'l-Kur'an", 22/376-379.

¹⁷ Birişik, "İ'râbü'l-Kur'an", 22/376-379.

3. İsmail Soylu, *İ'râbü'l-Kur'ân ve Müelliflerinin İstanbul Kütüphanelerindeki Yazmalarının Tanıtılması ve Tavsifi*.¹⁸

Bu eserlere bakıldığında geçmişten günümüze kadar İslam alimlerinin Kur'an'ın i'râbına çok büyük önem verdiği görülmektedir. Kur'an i'râbı alanında alimlerin birçok eseri kaleme almaları âyetlerin doğru anlaşılması ve Kur'an'ın i'râbına verdikleri önemden kaynaklanmaktadır. Bu alanda kaleme aldıkları eserlerle âyetlerin doğru anlaşılması ve olası hatalardan okuyucuları korumak için büyük gayret sarf ettikleri görülmektedir.

¹⁸ Birışık, “İ'râbü'l-Kur'ân”, 22/376-379.

BİRİNCİ BÖLÜM
İ'RÂBA GENEL BİR BAKIŞ

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İ'râbın Tanımı

Çalışmanın bu bölümünde i'râbın kavramsal çerçevesi bağlamında, i'râbın sözlük ve terim anlamları üzerinde durulacak, akabinde i'râbın çeşitleri, i'râb ilminin faydası ve önemi ele alınacak son olarakta i'râb ilminin diğer ilimlerle olan ilişkisine değinilecektir.

1.1.1. Sözlük Anlamı

İ'râb kelimesinin, sözlüklerde birçok tanımı yapılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“dul kadın kendini açıkça ifade eder” anlamındaki hadisi buna örnek olarak verilebilir. “والأيم تعرب عن نفسها” Hz. Peygamber’in “açıklama” anlamındadır. البيان

“değiştirme” anlamındadır. أعربها الله “Allah onu değiştirdi.” cümlesi buna örnek olarak verilebilir. التغيير

“güzel ve iyi yapma” anlamındadır. Buna örnek olarak âyette geçen; عَرَبًا “güzel ve yaşıt (eşler)” ifadesi i'râb kelimesinin bu anlamına örnek olarak verilebilir. التحسين

“bozulma” anlamındadır. عربت معدة البعير “devenin midesi bozuldu” bu manada kullanılmıştır.¹⁹ الفساد

“açıklama” anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur. أَعْرَبَ عَنْهُ لِسَانَهُ وَعَرَّبَ “diliyle ifade etti, açıkladı” cümlesindeki أَعْرَبَ kelimesi, bu anlamda kullanılmıştır. Aynı şekilde, عَرَّبَ عَنْهُ: تَكَلَّمَ بِحُجَّتِهِ “ihtiyacını açıkladı” cümlesi i'râbın “açıklama” anlamına geldiğinin örneklerindendir.²⁰ الإعراب ve التَّعْرِيبُ kelimelerinin manalarının aynı olduğunu; her iki kelimenin de,

¹⁹ Ebu'l-Abbâs Şihâb ed-Dîn Ahmed b. Yûsuf b. 'Abdiddâim es-Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd (b.y.: y.y., 1417/1996), 3/46.

²⁰ Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî 'î Ibn Manzûr, *Lisân'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993), 1/588.

Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) الْإِعْرَابُ kelimesinin, “açıklama, ifade etme” anlamlarına geldiğini; أَعْرَبَ عَنْ نَفْسِهِ cümlesinin, “kendisini ifade etti, açıkladı” manasında olduğunu, إِعْرَابُ الْكَلَامِ denildiğinde ise; “sözün açık ve fasih olması” anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca ع ر ب kökünden türemiş olup farklı manalara gelen kelimelerin de mevcut olduğunu belirtip, buna örnek olarak, امْرَأَةٌ عَرُوبَةٌ cümlesindeki عَرُوبَةٌ lafzı, “iffeti sebebiyle kocasının sevdiği kadın” anlamında kullanıldığını belirtmiştir.²¹

Genel olarak bakılacak olursa; i'râb kelimesi, “açıklama, değiştirme, güzel ve iyi yapma, bozulma” anlamlarına gelen, ع ر ب kökünden türetilmiş olan أعرب fiilinin mastarıdır. أعرب أعرب cümlesindeki أعرب fiilinin, “sözünü açıkladı”, “sözünü değiştirdi”, “sözünü güzelleştirdi” veya “sözündeki bozukluğu giderdi” manalarına gelmesi, i'râb kelimesinin sözlük anlamlarındandır.²²

1.1.2. Terim Anlamı

İ'râbın terim olarak birçok tanımı yapılmıştır. Bunlardan en yaygını; “amillerin değişmesiyle kelimenin sonunda meydana gelen lafzi (zahiri) veya takdiri değişim”²³ şeklinde olanıdır.

Bilindiği gibi Arapçada kelimeler murab ve mebni olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Murab olan kelimeler; amiller sebebiyle sonunda değişiklik meydana gelen lafızlar olarak tarif edilirken, mebni ise murabın zıttı olarak, amiller sebebiyle harekesinde değişiklik olmayan kelimeler olarak ifade edilmektedir. Kısaca; murab, kelime sonunun değişebilme durumu iken, mebni ise; kelimedeki harekenin değişmeme durumudur. Örnek vererek açıklamak gerekirse; وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ âyetinde yer alan الْإِنْسَانُ lafzı, cümlede fail olduğundan son harfinin harekesi lafzi (zahiri) olarak damme gelmiştir. إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ âyetinde cümledeki konumu itibarıyla lafzi (zahiri) olarak fethalı; هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ âyetinde ise başına gelen amil sebebiyle lafzi (zahiri) olarak kesra gelmiştir.²⁴ Aynı şekilde; وَرَأَيْتَ زَيْدًا , جَاءَنِي زَيْدٌ örneklerinde de

²¹ Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât fî ġarîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî (Dımaşk; Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412), 557.

²² Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, 3/46.

²³ Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed b. 'Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, thk. Heyet (Beyrut: y.y., 1403/1983), 31.

²⁴ Muhammad at-Tayyib el-İbrâhim, *I'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm el-müeyesser* (Beyrut: Dar an-Nafa'is, 1422), 11.

lafızlarındaki gibi مَبْنِي عَلَى الْفَتْح olarak, kesrayla bitiyorsa هُوَ لَا ismi işaretinde olduğu gibi مَبْنِي عَلَى الْكَسْرِ olarak isimlendirilmektedir.²⁸

1.2. İ'râb Çeşitleri

Arapçada kelimelerin, murab ve mebni olmak üzere iki kısma ayrıldığı daha önce belirtilmişti. İ'râb alan yani murab olan kelimeler de kendi içerisinde lafzi (zahiri) i'râb, takdiri i'râb ve mahalli i'râb olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Kelime sonundaki değişiklik açıkça gözükiyorsa lafzi (zahiri) i'râb, kelimenin sonunda var hükmünde ise takdiri i'râb,²⁹ kelimenin sonunda takdir edilmeyip veya gözükmüyor ise mahalli i'râb olarak adlandırılmaktadır.³⁰ Bunlara mahki i'râbı ekleyerek dört kısma ayıranlar da bulunmaktadır.³¹ Fakat burada dilciler arasında en çok kullanılan ilk üç kısmın anlatımıyla yetinilecektir.

1.2.1. Lafzî (Zahiri) İ'râb

Lafzi i'râb, murab olan bir kelimedeki i'râb alametinin açıkça görülmesidir. “Zahiri i'râb” olarak da isimlendirilen lafzi i'râbta asıl olan ref' alametinin damme, nasb alametinin fetha, cer alametinin kesra, cezm alametinin ise sükun ile olmasıdır. Bununla beraber; ref' ve nasb alameti sadece isim ve fiillerde, cer alameti sadece isimlerde, cezm alameti ise sadece fiil olan kelimelerde meydana gelmektedir.³²

“Başına gelen amil sebebiyle illetli olmayan murab kelimelerin sonlarındaki değişimin açıkça görülmesi”³³ olarak da tanımı yapılan lafzi i'râba; وَرَأَيْتُ، جَاءَنِي زَيْدٌ olarak da tanımı yapılan lafzi i'râba; وَرَأَيْتُ، جَاءَنِي زَيْدٌ cümlelerinde ki زيد isminin almış olduğu zahiri damme, fetha ve kesra hareketleri, örnek olarak gösterilebilir. Misallerin tamamına bakıldığında, i'râb alametlerinin açık bir şekilde lafızların sonlarında meydana geldiği görülmektedir.

1.2.2. Takdirî İ'râb

Takdiri i'râb; murab olan kelimelerdeki i'râb alametinin açıkça görülmeyip harekenin zihnen takdir edilmesidir. Misal olarak; مَرَرْتُ بِفَتًى، رَأَيْتُ فَتًى، جَاءَ الْفَتَى olarak; مَرَرْتُ بِفَتًى، رَأَيْتُ فَتًى، جَاءَ الْفَتَى kelimelerinin sonunda bulunması icap eden ref', nasb ve cer alametleri

²⁸ Mustafâ b. Muhammed Selîm b. Muhyiddîn b. Mustafâ el-Galâyînî, *Câmi' u' d-dürûsi 'l-'Arabiyye* (Beyrut; Sayda: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1414), 1/19.

²⁹ İbrâhim, *İ'râbu 'l-Kur'âni 'l-Kerîm el-müeyesser*, 11.

³⁰ el-Galâyînî, *Câmi' u' d-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/22.

³¹ el-Galâyînî, *Câmi' u' d-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/27.

³² el-Cârim, *en-Nahvu'l-vadîh fî kavaidi 'l-lugati 'l-'Arabiyye*, 1/101; el-Galâyînî, *Câmi' u' d-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/22.

³³ el-Galâyînî, *Câmi' u' d-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/22.

açıkça görülmeyip harekeler takdir edilmiştir. Takdiri i'râb; sonu “elif, vav, yâ” harfiyle biten illetli murab olan kelimeler ile mütekellim yâ’sının bittiği kelimelerde meydana gelir.³⁴

Sonu “elif” ile illetli olan kelimelerin i'râbı şu şekildedir:

Teazzur (harekeye engel bir durum) sebebiyle i'râb alametinin gözükmemesinin imkansız olduğu kelimelerde, ref', nasb ve cer alameti “elif” üzerinde takdir edilir.³⁵ يَهُوى الفتى الهدى للغلى örneğinde olduğu gibi kelimelerde sırasıyla olması gereken ref', nasb ve cer alametleri “elif” harfi üzerinde teazzur sebebiyle gözükmemiş, harekeler takdir edilmiştir. Cezm halinde ise; “elif” harfi hafzedilir. لم نخش إلا الله cümlesinde görüldüğü gibi نخش fiilinin sonunda olması gereken “elif” harfi; cezm edatı لم ‘ın gelmesiyle hafzedilmiştir.

Sonu “vav” ve “yâ” ile illetli olan kelimelerin i'râbı şu şekildedir:

Damme ve kesra harekelerinin “vav” ve “yâ” harflerine ağır gelmesi sebebiyle; ref' ve cer alametleri harfler üzerinde takdir edilir.³⁶ يَقْضِي الْقَاضِي عَلَى الْجَانِي misalinde الْقَاضِي lafzında ref' alameti, الْجَانِي lafzında ise cer alameti harfler üzerinde harekenin ağır gelmesi sebebiyle takdir edilmektedir. “vav” ve “yâ” harfleri, nasb halinde harekenin hafifliğinden dolayı fetha ile i'râbı belirtilmektedir. لن أعْصِي الْقَاضِي örneğinde lafızlardaki nasb alameti fetha ile açıkça görülmektedir. Cezm halinde ise; “vav” ve “yâ” harfleri hafzedilir. لم أْقْضِ بغير الحق cümlesinde görüldüğü gibi أْقْضِ fiilinin sonunda olması gereken “yâ” harfi, cezm edatı لم ‘ın gelmesiyle, aynı şekilde لا تَدْغُ إِلَّا cümlesinde تَدْغُ fiilinin sonunda olması gereken “vav” harfi, hafzedilmektedir.

Mütekellim “yâ” sı bitişen kelimelerin i'râbı ise şu şekildedir:

Mütekellim “yâ” sı bitişen lafızlar (maksur³⁷, mankus³⁸, müsenna³⁹ ve cem'i müzekker salim⁴⁰ olmamaları halinde) kelimenin sonunda ortaya çıkmalarına engel bir

³⁴ el-Galâyîni, *Câmi 'u'd-dürûsi'l-'Arabiyye*, 1/23.

³⁵ el-Galâyîni, *Câmi 'u'd-dürûsi'l-'Arabiyye*, 1/23.

³⁶ el-Galâyîni, *Câmi 'u'd-dürûsi'l-'Arabiyye*, 1/23; İbrâhim, *I'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm el-müyesser*, 11.

³⁷ Maksur; son harfi elif ile biten kelimelerdir. Detaylı bilgi için bkz. Cemâleddîn b. Hişâm, *Şerhu katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ*, 56.

³⁸ Mankus; son harfi yâ ile biten kelimelerdir. Detaylı bilgi için bkz. Cemâleddîn b. Hişâm, *Şerhu katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ*, 326.

³⁹ Müsenna; ikilik ifade eder. Bilgi için bkz. Ali Alparslan, “Müsennâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Dîyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/87-88.

⁴⁰ Cem'i müzekker salim, ile ilgili detaylı bilgi için bkz. el-Cârim, *en-Nahvu'l-vadîh fi kavaidi'l-lugati'l-'Arabiyye*, 1/162.

durum olduğundan, ref' ve nasb alametlerini damme ve fetha ile takdiri olarak almaktadırlar. *أَطَعْتُ رَبِّي رَبِّيَ اللَّهُ* misallerine bakıldığında; birinci misalde damme, ikinci misalde ise fetha kelime sonunda takdiri olarak gelmiştir. Cer halinde, “kelimenin sonunda açık bir şekilde gözüken kesra ile i'râblanır.” diyenlerle beraber, cumhura göre; “ref' ve nasb alametinde olduğu gibi cer alameti harfin üzerinde takdir edilir.”⁴¹ denilmektedir. *لَزِمْتُ طَاعَةَ رَبِّي* cümlesi buna örnek olarak verilebilir.

Bununla beraber; şayet mütekellim “yâ” sına bitişen kelime maksur, yani son harfi “elif” ile bitiyorsa, mütekellim “yâ” sına bitişmeden önceki hali gibi, “elif” harfi üzerinde harekelerin takdir edilmesiyle i'râb edilmektedir.⁴² *هَذِهِ عَصَايَ* cümlesinde damme, *أَمْسَكْتُ عَصَايَ* cümlesinde fetha, *تَوَكَّأْتُ عَلَى عَصَايَ* cümlesinde ise kesra görüldüğü üzere takdiri olarak gelmektedir.

Şayet mütekellim “yâ” sına bitişen kelime mankus, yani son harfi “yâ” ile bitiyorsa, kelimedeki “yâ” harfi, mütekellim “yâ” sına idğam edilmektedir. Kelime nasb halinde olduğunda, ortaya çıkmasına engel bir durumdan dolayı “yâ” harfi üzerinde fethanın takdir edilmesiyle i'râb almaktadır. Ref' ve cer halinde ise; ortaya çıkmasına engel (ağırlık veya sükunun idğam edilmesi) bir durum olduğundan, “yâ” harfi üzerinde damme veya kesranın takdir edilmesiyle i'râb edilmektedir.⁴³ *اللَّهُ مُعْطِي الرِّزْقِ* cümlesinde damme, *شَكَرْتُ لِلْمُعْطِي الرِّزْقِ* cümlesinde kesra ile takdiri i'râb yapılmaktadır.

Şayet mütekellim “yâ” sına bitişen kelime müsenna, yani ikilik ifade ediyorsa, bu durumda harekeler takdir edilirken, “elif” harfi olduğu gibi kalır, “yâ” harfi mütekellim “yâ” sına idğam edilip ve bu şekilde i'râb almaktadır.⁴⁴ *عَلِمْتُ هَذَا كِتَابِي* ve *وَلَدَيَّ* cümleleri bunlara örnek olarak verilebilir.

Son olarak şayet mütekellim “yâ” sına bitişen kelime cem'i müzekker salim, yani düzenli erkek çoğul ise; bu durumda kelimedeki “vav” harfi “yâ” harfine çevrilip mütekellim “yâ” sına idğam edilmektedir.⁴⁵ *مُعَلِّمِي يُحِبُّونَ أَدَبِي* misalinde de açıkça

⁴¹ el-Galâyînî, *Câmi 'u'd-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/24.

⁴² el-Galâyînî, *Câmi 'u'd-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/24; el-Cârim, *en-Nahvu 'l-vadîh fî kavaidi 'l-Lugati 'l-'Arabiyye*, 1/128.

⁴³ el-Galâyînî, *Câmi 'u'd-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/24-25.

⁴⁴ el-Galâyînî, *Câmi 'u'd-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/25.

⁴⁵ el-Galâyînî, *Câmi 'u'd-dürûsi 'l-'Arabiyye*, 1/25.

görüldüğü gibi “vav” harfi “yâ” harfine çevrilip daha sonrasında mütekellim “yâ” sına idğam edilip ve bu şekilde i’râbı yapılmaktadır.

Bu bilgiler neticesinde; sonu illetli olan kelimelerin genellikle harekelerinin takdir edilmesiyle, şayet engel bir durum yoksa fethanın açık bir şekilde görünmesiyle i’râb edildiği anlaşılmaktadır. Mütekellim “yâ” sına bitişen kelimeler de ise genellikle harekelerin takdir edildiği; kelimenin maksur, mankus, müsenna ve cem’i müzekker salim olmaması halinde sadece cer alameti için açıkça gözüken kesra ile i’râb aldığı ortaya çıkmaktadır.

1.2.3. Mahallî İ’râb

İ’râb çeşitlerinin sonuncusu olan mahallî i’râb, amiller sebebiyle kelimenin sonunda meydana gelmesi beklenen i’râbın takdir edilmemesi veya açıkça gözükmemesi durumudur.⁴⁶ Mahallî i’râb mebni olan kelimelerde meydana gelmektedir. Mebni olan kelimeler ise; sonları tek bir hal üzere sabit olduğundan i’râb harekelerinin sonlarında gözükmemesi mümkün değildir. Bu nedenle cümledeki konumlarına göre ref’, nasb, cer ve cezm alametlerini mahallen alırlar ve mahallen merfu, mahallen mansub, mahallen mecrur veya mahallen meczum diye isimlendirilirler.⁴⁷ Misal vermek gerekirse; جاء هؤلاء التلاميذ cümlesinde هؤلاء lafzı, cümlede fail konumunda olup harekesi damme olması gerekirken mebni bir kelime olduğundan ref’ alametini mahallen almaktadır. يَنْجَحْنَ لم يَنْجَحْنَ الكسلان cümlesinde de يَنْجَحْنَ fiili لم edatıyla cezm olması gerekirken نْ tekid nunu bitiştiğinden mebni olmakta ve i’râbını mahallen almaktadır.

1.3. İ’râb İlminin Faydası ve Önemi

Arap dilinde doğru anlama ulaşmak için i’râb ilmine ihtiyaç duyulmaktadır. Şöyle ki; mütekellimin anlamı doğru şekilde muhatabına ulaştırması ancak kelimeleri cümle içerisindeki konumlarına yerleştirmesiyle mümkün olmaktadır. Örneğin; Fail olanı meful yerinde kullanmak ya da muzaf ile muzafun ileyhinin yerlerini değiştirmek cümlede kastedilmek istenen mananın muhatap tarafından yanlış anlaşılmasına veya mananın hiç anlaşılmamasına sebebiyet verebilmektedir. Bu durum i’râb ilminin

⁴⁶ el-Galâîyînî, *Câmi ‘u’d-dürûsi ‘l-‘Arabiyye*, 1/27; el-Cârim, *en-Nahvu ‘l-vadîh fi kavaidi ‘l-Lugati ‘l-Arabiyye*, 1/121.

⁴⁷ el-Cârim, *en-Nahvu ‘l-vadîh fi kavaidi ‘l-Lugati ‘l-Arabiyye*, 1/121.

önemini ve gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Arapçanın temeli durumunda bulunan i'râb ilmini bilmenin zorunlu olduğu görülmektedir.

Ayrıca dil alimlerinin Arapçanın temeli olarak gördükleri i'râb ilminin; sūs veya şekil için ortaya çıkmadığını ifade etmeleri bu ilmin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Hatta i'râbtaki hataları ortadan kaldırmak için nahiv ilminin ortaya çıktığını söyleyenler; i'râb ilmini nahiv ilminin meydana geliş sebebi saymaktadırlar. Çünkü genellikle yanlışlar, sözcüklerin son harfindeki hareketlerde oluşabilecek hatalardan meydana gelmektedir. Bu hataları ortadan kaldırmak için de i'râb ilmine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ebü'l-Esved ed-Düelî'nin Kur'an'ı i'râblamaya (harekeleme) yönelten temel nedenlerden biri olarak kabul edilen, bir bedevinin ^{وَرَسُولُهُ} وَرَسُولُهُ “Allah ve resulü, müşriklerden uzaktır.” âyetinde geçen ^{وَرَسُولُهُ} وَرَسُولُهُ lafzını dammeli okuması gerekirken, ^{وَرَسُولُهُ} وَرَسُولُهُ şeklinde kesralı okuduğunun söylendiği rivayet edilmektedir.⁴⁸ Bu tür bir hareke hatası manayı değiştirmekte “Allah, müşriklerden ve resulünden uzaktır.” gibi çok büyük bir yanlışla sürüklemektedir. Âyetlerde bu ve benzeri hatalara düşmemek için “İ'râbu'l-Kur'an'a” yönelik eserlerin alimler tarafından titizlikle kaleme alınmış olması da bu ilme verilen önemi çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Netice olarak; i'râb ilmi doğru anlama ulaşmadaki vazgeçilmez unsurlardan biri olmaktadır. Kur'an'ı Kerimdeki âyetlerin hakiki manasına ulaşmanın her müminin temel gayesi olduğu bilinen bir gerçektir. İ'râb ilminin hataları ya da hataya sebebiyet verecek ihtimalleri ortadan kaldırmaya çalıştığı göz önüne alındığında ne kadar önemli ve ihtiyaç duyulan bir ilim olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.4. İ'râb İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi

İ'râb ilminin birçok ilimle ilişkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü i'râb ilmi dil kuralları açısından nahivle; manaya olan tesirinden dolayı ise tefsirle ilişkisi bulunmaktadır. Burada i'râbla ilişkili olduğu kabul edilen; i'râb-nahiv, i'râb-anlam ve i'râb-tefsir ilişkilerine kısaca değinilecektir.

⁴⁸ Dâni, *el-Muhkem fî nakti 'l-mesâhif*, 4; Birışık, “İ'râbü'l-Kur'an”, 22/376-379.

1.4.1. İ'râb-Nahiv İlişkisi

Sözlüklerde; “yol, cihet, maksat ve yönelmek”⁴⁹ anlamlarına gelen nahiv kelimesi terim olarak; “Nahiv, bu ilimle ilgilenenlerin, lafızla mana arasındaki ilişki anlaşılsın ve lafızdan manaya gidilebilsin diye, Arapça lafızların kullanılış durumlarına (tesniye, cem’i, teksir, izafe, terkeb vs.) göre oluşan yapılarını inceleyen bir ilimdir.”⁵⁰ şeklinde ifade edilmektedir. Yapılan tanımlara bakıldığında nahiv ile i'râbın çok yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Öyle ki i'râb nahvin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Nahiv, Arapçadaki kelimelerin incelenmesi, i'râb ise bu kelimelerin cümledeki konumlarını belirlemek ve cümledeki konumlarına göre alacakları hareketlerle anlamda herhangi bir karışıklık oluşmasını engellemek üzere kullanılan bir ilimdir. Çünkü Arapçadaki kelimelerin yazılış şekilleri nahvin konusu olurken, bu kelimeleri cümle içerisinde fail-meful veya mubteda-haber gibi doğrudan manaya etki eden durumlarını değerlendirmek ve hareke konulmasını sağlamak ise i'râbın konusu olmaktadır. Aynı zaman da Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Kur’an’ı i’rab edin, anlaşılması zor garib kelimelerini araştırın”⁵¹ ve “Arabiyye’nin inceliklerini öğrenin, Kur’an’ı i’rab edin, çünkü o Arapça’dır (veya onun dili Arabiyye’dir)”⁵² hadisleri, manaya ulaşmak için i'râb ilminin önemini ortaya koymakla beraber, nahiv ilminin gerekliliklerinin de yerine getirilmesi hususuna dikkat çekmektedir. Bu hadislerden yola çıkarak Kur’an’ın doğru anlaşılması için önem arz eden iki önemli ilmin; nahiv ve i'râb olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak; nahiv, Arapçada kelimelerin (isim, fiil, harf) kurallarına uygun şekilde yazımını en geniş kapsamıyla araştıran ve bunu kısımlarına ayırarak detaylarıyla inceleyen ilim olarak anlaşılmaktadır. Bu cihetle bakıldığında nahvin i'râbı da kapsayan bir ilim olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

1.4.2. İ'râb-Anlam İlişkisi

İ'râbın, “lafızlarla manadaki kapalılığı ya da anlam karmaşasını ortadan kaldırarak açıklık getirmek”⁵³ şeklindeki yapılan tanımı, i'râbın doğrudan anlamla

⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisân'l- Arab*, 15/309; Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsü'l-muhîd* (Beyrut; Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 1426), 1337.

⁵⁰ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 1/35; İbn Manzûr, *Lisân'l- Arab*, 15/309.

⁵¹ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-' Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebu'r-Ruşd, 1409), 6/116.

⁵² İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, 6/116.

⁵³ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 1/36.

ilişkisi olduğunu göstermektedir. Fakat Muhammed b. el-Müstenîr el-Kutrub (206/821) bu durumu kabul edilmemekte, i'râbın anlamla ilişkisinin olmadığını dile getirmektedir. Ona göre i'râb, dildeki akıcılığı sağlayan işaretlerden ibarettir. Ayrıca Kutrub, i'râbın anlamlar arasındaki geçişlere ve bizzat anlamın kendisine etki eden bir durum olmadığını savunarak, bu düşüncesini dildeki; -i'râbları aynı olduğu halde anlamları farklı- ya da -i'râbları farklı anlamları aynı- pek çok ifadeye dayandırmaktadır.⁵⁴ Örneğin; لعل زيداً أخوك “Zeyd senin kardeşindir.”, إن زيداً أخوك “umulur ki Zeyd kardeşindir.” ve كان زيداً أخوك “Zeyd sanki kardeşindir.” Cümlelerine bakıldığında زيداً kelimesinin i'râbının bütün cümlelerde aynı olduğu fakat anlam olarak birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir.

Kutrub'un örneklerle eleştiri getirdiği, i'râb anlam ilişkisinin olmaması durumuna dilciler cevap mahiyetinde şöyle izahat getirmektedirler; i'râbın sözlük anlamı içerisinde bulunan açıklık getirmek⁵⁵ ya da başka bir tabirle anlamı kapalı olan bir şeyi açıklamak, şeklindeki tarifleri; i'râbın anlamla ilişkisi bulunduğu açık delillerindendir. Misal vermek gerekirse; أكرم سعيد أباه “Said babasına ikramda bulundu.” cümlesi ile شكر سعيداً أبوه “Said babasına teşekkür etti.” cümlesindeki anlam karmaşası fail ile mefulün birbirinden ayırt edilmesiyle ortadan kalkmaktadır.⁵⁶ Bu durumun, kelimelerin i'râblanmasıyla ortaya çıktığı görülmektedir.

Netice olarak Arapça; yazılan ya da konuşulan bir dil olması hasebiyle cümlelerin dizilimi ve cümledeki kelimelerin konumları, cümleden kastedilen anlamların birbirine karıştırılması ihtimaline karşı çözüm olarak alimler, i'râb ilmini geliştirmişlerdir. Böylelikle muhtemel anlam karışıklığının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu durumda i'râbın anlam ile yakından ilişkisi bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

1.4.3. İ'râb-Tefsir İlişkisi

İ'râb ilminin diğer İslami ilimlerle ilişkisi olduğu gibi tefsir ilmi ile de yakından ilişkisi olduğu bilinmektedir.

⁵⁴ Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî ez-Zeccâcî, *el-İzâh fî 'ileli'n-nahv*, thk. Mâzin el-Mübârek (Beyrut: Dâru'n-Nefais, 1406), 70.

⁵⁵ “i'râb” detaylı bilgi için bkz. İbn Manzûr, *Lisân'l- 'Arab*, 1/588.

⁵⁶ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 1/36.

İ'râb-tefsir ilişkisinde; İslam âlimleri tefsirdeki âyetlerin doğru anlamlarına ulaşmayı hedeflediklerinden dolayı i'râb ilmine ayrı bir önem verdikleri görülmektedir. İlk dönemlerden itibaren müstakil olarak kaleme alınmış “İ'râbul-Kur'an” adlı eserlerin varlığı bunun en büyük kanıtlarındandır. Nitekim bu eserlerde âyetler incelenmiş, anlam bakımından farklı manalara ihtimali bulunan kelime veya cümlelerin i'râb yönüne değinilmiştir. Bu da i'râbın âyetlerin tefsiriyle olan ilişkisini, başka bir tabirle i'râb-tefsir ilişkisini açıkça göstermektedir. İ'râb-tefsir ilişkisine örnek olarak:

İbrâhîm suresi الرَّ كِتَابَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْبِرِّ الْعَزِيزِ الْكَمِيدِ birinci âyetinde geçen بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzı, âyette yer alan لِتُخْرِجَ fiiline mefulün bih olması, ilgili âyette yer alan النَّاسَ kelimesine hâl olması veya âyette bulunan لِتُخْرِجَ fiilinin zamiri olan gizli أَنْتَ lafzına hâl olması da caiz olan durumlardandır.⁵⁷ Fakat her bir ihtimal âyette farklı anlamlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin birinci görüşe göre; بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzının manası “Rablerinin (Allah'ın) izin vermesiyle” şeklinde olurken, ikinci görüşte; “Rablerinin (Allah'ın) insanlara izin vermesi” şeklinde olmaktadır. Üçüncü görüşte ise anlam; “Rablerinin (Allah'ın) peygambere izin vermesi” şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Netice itibariyle; bu ve benzeri örneklerde, müfessirlerin âyetleri tefsir ederken i'râb ilmine başvurduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Arapça olarak indirilen Kur'an'ı Kerimi doğru şekilde okumak kadar, ne kastettiğini doğru anlamak da önemlidir. Dolayısıyla Kur'an'ın anlaşılması için yapılacak olan herhangi bir ilmi çalışmada başvurulması gereken ilimlerin başında i'râb ilmi gelmektedir.

1.5. İ'râb Farklılıklarına Sebep Olan Durumlar

Kur'an'ı Kerimin i'râbına yönelik bir çok eserin alimler tarafından kaleme alınmış olması, âyetlerdeki bir kısım i'râb farklılıklarının varlığından kaynaklanmaktadır. Burada bu farklılıklara neden olan temel sebeplerden bahsedilecektir.

1.5.1. Arapçanın Doğal Yapısı

Arapçanın geniş kelime yapılarına sahip olduğu bilinmektedir. Bir lafzın birden fazla anlamda kullanılabiliyor olması, mana farklılıklarını da beraberinde

⁵⁷ 'Ukberî, et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân, 2/762.

getirmektedir. Farklı manalara ihtimaller de i'râb farklılıklarına sebep olmaktadır. Örneğin; *وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتُ بَنِي إِسْرَآئِيلَ* “*Senin başıma kaktığın bu nimet (gerçekte) İsrailoğullarını köleleştirmen(in neticesi)dir.*” âyetinde geçen *عَبَّدْتُ* *أَنْ* lafzıyla ilgili; mefulün leh olup *عَبَّدْتُ* *لَنْ* “*kölelik yaptırman için*” anlamında olduğu, *ب* harfinin takdir edilmesiyle *بِأَنْ* “*köleleştirmenin sebebiyle*” manasında olduğu, gizli olan mübtedanın haberi olup *هِيَ أَنْ* “*kastedilen nimetin köleleştirme olduğu*” anlamına geldiği, son olarak da mahallen merfu konumunda atfu beyan olarak “*başıma kaktığın nimet, israiloğullarını köleleştirmen olduğu*” manasına geldiği bildirilmektedir. Arapçanın doğal yapısında bulunan bir lafzın *أَنْ* ve *فَعَلَ* kalıbında olması bu kelimenin farklı i'râb almasına sebebiyet vermekte dolayısıyla manalarını da değiştirmektedir.⁵⁸

1.5.2. Kelimenin Nahiv Açısından Durumu

Her kelimenin kendine özgü görevleri bulunmaktadır. Bazen bir kelime nahiv açısından birkaç farklı görev üstlenebilmektedir. İşte bu durum i'râb açısından da farklılıklara sebebiyet verebilmektedir. Örneğin; *وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ* “*Hakkı batılla karıştırıp da bile bile hakkı gizlemeyin.*” âyetinde yer alan *تَكْتُمُوا* lafzıyla ilgili; *وَلَا تَلْبِسُوا* ifadesinin atfu olup cezm konumunda veya gizli bir *أَنْ* edatıyla nasb konumunda olduğu bildirilmektedir. İki ihtimale de müsait olması kelimenin nahiv açısından üstlenmiş olduğu görev sebebiyle olmaktadır. Şöyle ki birinci ihtimalde mana; “*hakkı batılla karıştırmayın ve hakkı gizlemeyin.*” şeklinde olurken, ikinci ihtimalde mana; “*hakkı gizlemek suretiyle hak ile batılı karıştırmayın.*” Şeklinde olmaktadır. Bu farklılık i'râba da yansımakta ve kelimedede iki farklı mana ortaya çıkmaktadır.⁵⁹

1.5.3. Kelimenin Tealluk Durumu

Arapça da bir kısım kelimeler i'râb açısından lafza veya konumuna tealluk edebilmektedir. Bu iki durum kelimenin i'râbını etkilemekte ve mana farklılıklarına yol açmaktadır. Örneğin; *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ* “*Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın.*” âyetinde geçen *تَعْتَدُونَهَا*

⁵⁸ 'Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*, 2/995.

⁵⁹ Derviş, *i'râbü'l-Kur'ân ve Beyânüh*, 1/93.

lafzıyla ilgili; şayet lafza tealluk edecekse cer konumunda عَدَّةٌ lafzının sıfatı olmakta, buna göre mana; “*iddet saymazsınız*” şeklinde olmaktadır. Lafzın konumuna tealluk etme durumunda ise; ref konumunda olmakta, buna göre ise mana; “*onların üzerinde sayacağınız iddet yoktur.*” şeklinde olmaktadır. Görüldüğü üzere kelimenin lafza ya da lafzın konumuna tealluk edebilme durumu i’râb açısından farklılıklara sebebiyet verdiği gibi manada da değişikliklere neden olmaktadır.⁶⁰

1.5.4. Vakf ve İbtida Durumu

Vakf ve ibtidanın⁶¹ Arapçada Kur’an âyetleriyle ilgili bir konu olduğu bilinmektedir. Ebû Bekr el-Enbârî’nin (ö. 328/940) *Kitâbü İzâhi l-vakf ve l-ibtidâ*’ (fi *Kitâbillâh*)⁶² adlı eseri ile meşhur dil alimlerinden Ebû Ca’fer en-Nahhâs’ın (ö. 338/950) *Kitâbü l-Kat’ ve l-i’tinâf*⁶³ adlı eseri yazmış olması da vakf ve ibtida konusuyla nahiv (i’râb) ilminin ne kadar kuvvetli bir bağ içerisinde olduğunu göstermektedir.

Konuya açıklık getirmesi için şu örneği vermek mümkündür. إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ “...o takdirde sen de mutlaka zalimlerden olursun.” âyetinde الظَّالِمِينَ kelimesi üzerinde durulması gerekmektedir.⁶⁴ Fakat durulmayıp كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ “Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden birtakımı bile bile gerçeği gizlerler.” bir sonraki âyete geçiş yapıldığında, i’râb açısından الَّذِينَ lafzı mübteda olması gerekirken sıfat olmaktadır. Buna göre mana; “kendilerine kitap verdiğimiz zalimlerden olursun.” şeklinde olur ki âyette kastedilen mananın bu olmadığı bildirilmektedir.

1.5.5. İ’râb Alâmetinin Durumu

Arapçada cümlelerin doğru anlaşılabilmesi için lafızların cümle içerisindeki konumlarının bilinmesi gerekmektedir. Lafzın cümle içerisinde hangi konumda olduğunun bilinmemesi anlam yönünden karmaşıklık, i’râb açısından da ihtimalleri

⁶⁰ Sâfi, *el-Cedvel fi i’rabi l-Kur’an*, 11/174.

⁶¹ Vakf “durmak” anlamında, İbtidâ ise; “ilk defa okumaya başlamak, vakftan sonra kıraate devam etmek için tekrar başlamak” anlamındadır. Detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Çetin, “Vakf ve İbtidâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42/461-463.

⁶² Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım İbnu’l-Enbârî, *İdâhu l-vakf ve l-ibtidâ*, thk. Muhyî’-d-Dîn ‘Abdurrahman Ramadân (Dımaşk: Matbû’âtu Mecma’i’l-Luğati’l-‘Arabiyye, 1390/1971).

⁶³ Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî en-Nehhâs, *el-Kat’ ve l-i’tinâf*, thk. Abdurrahmân b. İbrâhîm el-Matrûdî (Suudi Arabistan: y.y., 1413/1992).

⁶⁴ Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî en-Nisâbûrî, *Ğarâibu l-Kur’ân ve reğâibu l-furkân*, thk. Zekeriyâ ‘Umeyrât (Beyrut: y.y., 1416), 1/418.

beraberinde getirmektedir. Örneğin; الفتى gibi teazzur (harekeye engel bir durum) sebebiyle i'râb alâmetinin gözükmemesinin imkânsız olduğu kelimelerde, ref', nasb ve cer alâmeti "elif" üzerinde takdir edilir. Bu durumda جاء الفتى "genç geldi" denildiğinde ref' konumunda, رأيت فتى "genci gördüm" denildiğinde nasb konumunda ve مررت بفتى "gence uğradım" denildiğinde ise cer konumunda olmaktadır. Böyle bir durumda cümledeki konumlarına göre i'râb almaları anlam karışıklığını önlemektedir.

1.5.6. Ma'tûf ya da Ma'tûfun Aleyh Durumu

İ'râb farklılıklarına sebep olan durumlardan birisi de atıf-ma'tûf konusudur. Atıf, kendisinden önceki kelime veya cümleye anlam açısından bağlı olmasıyla beraber i'râb yönünden de bağlı olmasını gerektirmektedir. Fakat hangi kelimeye veya cümleye atıf olacağı konusunda farklı görüşler ortaya çıkabilmektedir. Bu durum i'râb farklılıklarına dolayısıyla da anlam farklılıklarına yol açmaktadır.

Örneğin; السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ âyetinde geçen السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ lafzının السِّحْرَ kelimesine atıf olduğu söylenmektedir. Bu durumda mana; "Şeytanlar insanlara sihri ve iki meleğe indirileni öğretiyorlardı." şeklinde olmaktadır. Ayrıca وَمَا أُنْزِلَ lafzının âyetin önceki kısmında geçen تَتْلُو ifadesine de atıf olabileceği bu durumda ise mananın; "şeytanların okuduklarına ve iki meleğe indirilenlere tabi oldular." şeklinde olabileceği ifade edilmektedir. Misalde de görüldüğü üzere i'râb ve mana farklılık göstermektedir.⁶⁵

1.5.7. Zamirin Mercüinin Farklılaşması Durumu

Zamirin birden fazla yere rücu edebilme ihtimali de hem i'râb farklılıklarına hem de mana da değişikliğine sebebiyet verebilmektedir.

Örneğin; إِنَّهَا وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ âyetinde geçen إِنَّهَا lafzındaki zamirin, وَاسْتَعِينُوا veya الصَّلَاةِ ifadelerine rücu etmesi caiz görülmektedir. Birinci durumda mana; "namaz, Allah'tan korkanların dışındakilere ağır gelir." şeklinde olurken, ikinci durumda mana; "sabır, Allah'tan korkanların dışındakilere ağır gelir." şeklinde olmaktadır. Zamirin her iki lafza da rücu etme ihtimalinin caiz olması, manada değişikliğe sebebiyet vermektedir.⁶⁶

⁶⁵ 'Ukberî, et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân, 1/99.

⁶⁶ 'Ukberî, et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân, 1/59.

İKİNCİ BÖLÜM
İBRÂHÎM SURESİ VE İ'RÂB FARKLILIKLARI

2. İBRÂHÎM SURESİ VE İ'RÂB FARKLILIKLARI

2.1. İbrâhîm Suresiyle İlgili Genel Bilgiler

İbrâhîm suresi ile ilgili genel bilgiler; surenin ismi, âyet sayısı, nüzûl sebebi, muhtevâsı ve önceki sureyle olan ilişkisi ayrı ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

2.1.1. Surenin İsmi ve Âyet Sayısı

İbrâhîm suresi adını, surenin 35-41. ayetlerinde dua ve niyazlarına yer verilen Hz. İbrâhîm'den almıştır.⁶⁷ Sure İbrâhîm dışında başka bir isimle anılmamaktadır.⁶⁸ Nûh suresinden sonra Enbiyâ suresinden önce inen İbrâhîm suresi Kur'an'ı Kerim'deki sıralamaya göre 14. suredir. Kur'an'ı Kerim'in nüzul sırasına göre ise 70. suredir.⁶⁹ Müfessirlerin ekseriyetine göre İbrâhîm suresi Mekke döneminde inmiş ve 52 âyetten oluşmaktadır.⁷⁰ Bununla beraber Medinelilere göre 54, Şam ehline göre 55, Basra ehline göre 51, Küfe ehline göre ise 52 âyetten oluşmaktadır.⁷¹

2.1.2. Surenin Nüzûl Sebebi ve Muhtevâsı

İbrâhîm suresi 28. ve 29. âyetlerin Medinede indiğini bildiren müfessirlerle beraber⁷², bunlara 30. âyeti ekleyip Allah ve rasulüne savaş açan kimseler hakkında indiğini söyleyenler de mevcuttur.⁷³ Cumhura göre ise Mekke döneminde inmiştir.⁷⁴

İbrâhîm suresinde geçen başlıca konular şunlardır:

⁶⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1420/2000), 16/509; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 300.

⁶⁸ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Et-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunusiyyeti li'n-Neşr, 1984), 13/177.

⁶⁹ Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420), 56.

⁷⁰ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407), 537; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed 'Abdurrahman el-Mar'aşlî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1418), 192.

⁷¹ İbn Âşûr, *Et-tahrîr ve't-tenvîr*, 13/177.

⁷² Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 56.

⁷³ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-âhkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısrîyye, 1384/1964), 9/338.

⁷⁴ İbn Âşûr, *Et-tahrîr ve't-tenvîr*, 13/177.

Surede, peygamberliğin önemine değinilmiş, Arap olan kâfirler özellikle de inkârda ileri gidenler kınanmış, imanın her sâlih amelin esası ve doğru yol olduğu, küfrün ise işlenen her ameli yok ettiği ve helakin kaynağı olduğu açıklanmıştır.⁷⁵ (Bk. 2. ve 3. âyetler)

Kâfirlerin küfürlerinin kınanıp yapmış olduklarından dolayı şiddetli bir azapla tehdit edilmelerine ve müminlere güzel amellerinden dolayı cennetin va'd edilmesine yer verilmiştir. (Bk. 2. ve 23. âyetler ile 28-31. âyetler)

Peygamberlerin tebliğ etmekle görevli bulundukları ilahi mesajı kendi kavimlerinin diliyle anlatmalarına ve açıklamalarına değinilmiştir. (Bk. 4. âyet)

Hz. Peygamber'in teselli olması için, Hz. Nûh ve kavmi, Âd, Semûd ve daha sonradan gelen kavimlerle onlara gönderilen peygamberlerin arasında geçen olaylar anlatılmış, o kavimlere verilen cezalar da hatırlatılmıştır. (Bk. 9-12. ve 13-18. âyetler)⁷⁶

Surede, Beyt-i Haram'ın inşasından sonra Hz. İbrâhîm'in Mekke ehline rızık, güvenlik ve kalplerinin Beyt-i Haram'a bağlanması için dua etmesine, kendisini ve zürriyetini putlara tapmaktan koruması için dua etmesine, yaşlı olmasına rağmen rabbinin kendisine bahşetmiş olduğu evlatlardan dolayı şükretmesine, kendisinin ve zürriyetinin namaz kılanlardan olması için muvaffakiyet dilemesine ve Allah'tan kendisini, ana-babasını ve müminleri bağışlamasını dilemesine yer verilmiştir. (Bk. 35-41. âyetler)

Âhiret âleminde cehennem ehlinin aralarındaki konuşmaların gerçekleştiği ortam zikredilmiştir. (19-23. âyetler)

Hak olan kelime ve imana, batıl olan söz ve delâlete, iyi ve kötü ağaçla misal verilmiştir. (24-27. âyetler)

Kıyamet hallerinin ve zalimlere yapılan tehdit hatırlatılmış ve onlara yapılacak çeşitli azaplar bildirilmiştir. (42-52. âyetler)

⁷⁵ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs* (Kahire: Daru 'l-hyay'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1383), 5/213.

⁷⁶ Vehbe ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münir* (Beyrut; Lübnan: Daru'l-Fikru'l-Mua'sır, 1411), 198.

Azabın kıyamet gününe kadar geciktirilmesindeki hikmet açıklanarak sure sona ermiştir. (51-52. âyetler)⁷⁷

2.1.3. Surenin Önceki Sureyle İlişkisi

İbrâhîm suresi kendisinden önce nazil olan Râ'd suresinde zikredilen konuların uzantısı hükmündedir. Râ'd suresinde toplu olarak zikredilmiş olan konulara açıklık getirmiştir. Her iki sure de Kur'andan bahsetmektedir. Allah Teâlâ, Râ'd suresinde Kuran'ı Arapça bir hüküm olarak indirdiğini bildirirken (37. âyet) bu surede ise bunun hikmeti ve Kur'an'ın Arapça inmesindeki gayeye açıklık getirilmiştir. (1. âyet) bu gaye ise, Allah'ın izniyle insanların karanlıklardan aydınlığa çıkarılmasıdır.

Her iki surede de yaratılışla ilgili âyet ve mucizelerin indirilmesinin Allah'a ve O'nun iznine bağlı olduğu bildirilmiştir. Allah Teâlâ Râ'd suresinde şöyle buyurmuştur: *“Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber bir mucize getiremez. Her ecelin (vadenin) bir yazısı vardır.”*⁷⁸ Bu surede ise bunu peygamberlerin diliyle zikretmiştir: *“Allah'ın izni olmadıkça bizim size bir delil getirmemiz haddimize değil.”*⁷⁹

Her iki surede de yaratılışla ilgili delillerden, göğün direksiz yükseltilmesi, yeryüzünün düz kılınmış olması, güneş ve ayın döngüsüne, dağların yeryüzünde var edilmesine, renkleri ve tatları birbirinden farklı meyvelerin yaratılması zikredilmiştir.

Her iki sure de öldükten sonra dirilmenin ispatını, hak ve bâtıla misaller vermeyi, kâfirlerin hile ve tuzaklarından ve bu tuzakların sonuçlarından bahsetmeyi ve Allah Teâlâ'ya tevekkül emretmeyi kendilerine hedef seçmişlerdir.⁸⁰

2.2. İbrâhîm Suresindeki İ'râb Farklılıkları

Çalışmamızın bu kısmında İbrâhîm suresinde i'râb farklılıkları sebebiyle tefsire etki eden âyetler üzerinde araştırma yapılacaktır ve her bir âyet kendi özelinde değerlendirilecektir.

⁷⁷ ez-Zühaylî, *et-Tefsîrû 'l-münir*, 13/199.

⁷⁸ Ra'd Suresi 13/38.

⁷⁹ İbrâhîm Sûresi 14/11; ez-Zühaylî, *et-Tefsîrû 'l-münir*, 13/197.

⁸⁰ ez-Zühaylî, *et-Tefsîrû 'l-münir*, 13/198.

2.2.1. Birinci Âyet

“*Elif-lâm-râ. Bu, rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye lâyık olan Allah’ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır.*”⁸¹

Bazı surelerin başında bulunan “Elif-lâm-râ” gibi harflere “Hurûf-ı Mukattaa” denir. Bu kullanılan mukattaa harflerinden sonra ayetlerde Yüce Allah genellikle kitaptan bahseder. Burada da aynı üslûp kullanılmıştır.

Surenin Hurûf-ı Mukattaa’dan oluşan heca harfleriyle başlaması, Kur’an’dan yüz çevirenlerin dikkatini çeker. Kendi aralarındaki konuşmalarında alışık olmadıkları yabancı kelimelerle, kendilerine söylenecek olan vahye dikkat kesilmeleri istenmektedir. Bu ve benzeri harflerde Kur’an’ın i’cazına dair uyarı bulunmaktadır. Çünkü bu kitap, Arapların kendi aralarında günlük konuşma yaptıkları harf ve lafızlardan oluşmuştur. Fakat Kur’an’ın icazını gözler önüne seren bir benzerini getirememeleri aynı şekilde Kur’an’ın i’cazına delil olmaktadır.⁸²

Hurûf-ı Mukattaa’nın herhangi bir anlam taşıyıp taşımadığı şayet bir anlam ifade ediyorlarsa da hangi anlama geldikleriyle ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Katade, Mücahid ve İbn-i Cüreyc’den, bu harflerin Kur’an için kullanılan adlardan biri olduğu rivayet edilmiştir.

Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre ise sure girişi şeklinde olmalarıdır, Allah teala sure girişlerinde bu uslubu kullanarak dikkat çekmektedir.

Abdurrahman b. Zeyd’den nakledilen bir görüşe göre ise bu mukattaa harfler, hangi surenin başında ise surenin ismi olmaktadır.

Süddi ve Şa’bî’den nakledilen bir görüşe göre de bu harfler, Allah-u Teâlâ’nın ism-i A’zamıdır.

Abdullah b. Abbas ve İkrimedden nakledilen bir görüşe göre ise bu harfler Allah tealanın, yemin aracı olarak bu harfleri seçtiğidir. Allah-u Teâlâ bu harflerin üzerine yemin ederek başlamaktadır.

⁸¹ İbrâhîm Suresi 14/1.

⁸² Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü’l-tefâsîr* (Kahire: Daru’s-Sabuni, 1417), 1/25.

Bu harfler, isim olan lafızlardan ve fiil sözcüklerin kısaltılması neticesinde meydana gelmektedir. Her birinin kendine özgü anlamları olabilmektedir. Birinin anlamı, diğerine benzememektedir.

Bir kısım âlimler ise bu harfler için şunu söylemişlerdir: "Her kitabın bir sırrı vardır. Kur'an'ı Kerim'in sırrı da, bazı surelerin başında zikredilen bu harflerdir."⁸³

İbrâhîm suresi birinci âyette geçen بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzının i'râbıyla ilgili olarak şu üç görüş bulunmaktadır:

1. بِإِذْنِ رَبِّهِمْ âyetinde geçen بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzı, âyette yer alan أَنْتَ لِتُخْرِجَ filinin faili olan gizli kelimesinin mefulün bihi olup nasb mahallinde bulunmaktadır.⁸⁴ Buna göre بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzının manası "Rablerinin (Allah'ın) izin vermesiyle" şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meal verilir: "Elif-lâm-râ. Bu, rablerinin (Allah'ın) izin vermesiyle insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır."

2. بِإِذْنِ رَبِّهِمْ âyetinde bulunan بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzı, ilgili âyetteki النَّاسَ kelimesine hâldir.⁸⁵ Buna göre بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzının anlamı, "Rablerinin (Allah'ın) insanlara izin vermesiyle" şeklinde olur. Bu durumda da âyete şöyle meal verilir: "Elif-lâm-râ. Bu, rablerinin (Allah'ın) insanlara izin vermesiyle karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır."

3. بِإِذْنِ رَبِّهِمْ âyetinde söz konusu edilen بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzı, fail olan gizli أَنْتَ zamirine hâldir.⁸⁶ Buna göre بِإِذْنِ رَبِّهِمْ lafzının manası, "Rablerinin (Allah'ın) sana (Peygamber'e) izin vermesiyle" şeklinde olur. Bu durumda ise âyet şu anlama gelir: "Elif-lâm-râ. Bu, rablerinin (Allah'ın) insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana (Peygamber'e) izin vermesiyle indirdiğimiz kitaptır."

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

⁸³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1420/2000), 1/205-209.

⁸⁴ 'Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*, 2/762.

⁸⁵ 'Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*, 2/762.

⁸⁶ 'Ukberî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*, 2/762.

konumundadır.⁹¹ Buna göre الَّذِينَ يَسْتَجِبُونَ lafzının manası; “(işte onlar), dünya hayatını âhirete tercih edenler” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “(Onlar) dünya hayatını ahirete tercih ederler, (insanları) Allah yolundan çevirip onu eğri ve çelişkili göstermek isterler, işte onlar derin bir sapıklık içindedirler.”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Âyette çok çalışıp severek geçici olan “dünya hayatını âhirete tercih edenlerin kâfirler” olduğu belirtilmektedir. Öyle ki dünya hayatını âhireti unutturacak kadar sevdiklerini, onun için çalıştıklarını, ona bağlandıklarını, onun için yaşadıklarını hatta bu sebeple onu âhirete tercih ettiklerini bildirmektedir. Bununla beraber âyet-i kerîme inkârcıların, insanların peygamberlere tâbi olmalarına ve Allah’ın dinine girmelerine engel olduklarına, kendi nefislerine arzularına uysun diye Allah’ın dininin eğri olmasını istediklerine işaret etmektedir. İşte bu şekilde dünya hayatını âhirete tercih eden inkârcılar, haktan uzak hidâyetsiz kaldıkları ve yoldan sapmış kimseler oldukları için kınandıkları haber verilmektedir.⁹²

2.2.3. Beşinci Âyet

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ “Andolsun, Mûsâ’yı da, “Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah’ın (geçmiş milletleri cezalandırdığı) günlerini hatırlat” diye âyetlerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.”⁹³

Âyette geçen أَنْ edatının i’râbıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır:

1. وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ âyetinde yer alan أَنْ lafzındaki أَنْ edatı, tefsiriyye (açıklama) manası taşıyan أَيَّ anlamındadır.⁹⁴ Buna göre أَخْرِجْ lafzının manası; “Mûsâ’yı, kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar...” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Andolsun, Mûsâ’yı da, “Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah’ın (geçmiş milletleri cezalandırdığı) günlerini hatırlat” diye âyetlerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.”

⁹¹ ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i’râbi’l-Kur’ân*, 2/763.

⁹² Taberî, *Câmi’u’l-beyân fî te’vili’âyi’l-Kur’ân*, 16/515; Ebû’l-Fidâ İsmâîl b. ‘Omer b. Kesîr ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme (b.y.: Dâru Taybe, 1420/1999), 4/477; ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münir*, 13/202; es-Sabuni, *Safvetü’t-tefâsîr*, 2/84.

⁹³ İbrâhîm Suresi 14/5.

⁹⁴ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve i’râbuhu*, 3/155; ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i’râbi’l-Kur’ân*, 2/763.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ ۚ 2. âyetinde geçen أَخْرِجْ lafzındaki edatı, masdariyye olarak kullanılmıştır.⁹⁵ Buna göre أَخْرِجْ lafzının manası; “...kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkarması” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “Andolsun, Mûsâ’yı kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkarması ve onlara Allah’ın (geçmiş milletleri cezalandırdığı) günlerini hatırlatması için âyetlerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Âyette Allah’ın Hz. Mûsâ’yı İsrâiloğulları’nı içerisinde bulunmuş oldukları durumdan, “kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar” emriyle ve de “Allah’ın günleri” diye tabir edilen; Allah’ın İsrâiloğulları’nı Firavun’un zulmünden kurtarmasını, denizi onlar için yarmasını, üzerlerine helva ve bıldırcın yağdırması gibi nimetleri hatırlatması için gönderildiği ifade edilmektedir. Bu mucizelerin sayısının dokuz olduğunu söyleyenlerde bulunmaktadır. Allah’ın bu nimetlerini hatırlatmasında, sıkıntı ve musibetler karşısında sabreden ve Allah’ın vermiş olduğu rızıklara karşı şükreden kulları için ibret ve deliller bulunduğu bildirilmektedir.⁹⁶

2.2.4. Dokuzuncu Âyet

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودُ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ “Sizden önceki Nûh, Âd, ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin –ki onları Allah’tan başkası bilmez- haberi size gelmedi mi? Onlara peygamberleri mucizeler getirdiler de onlar (öfkeden parmaklarını ısırmak için) ellerini ağızlarına götürüp, “Biz sizinle gönderileni inkâr ediyoruz. Bizi çağırdığınız şeyden de derin bir şüphe içindeyiz” dediler.”⁹⁷

Âyette geçen فِي harfinin i’râbıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır:

1. أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودُ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ âyetinde بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ yer alan فِي أَفْوَاهِهِمْ lafzındaki فِي harfi, kendi anlamındadır.⁹⁸ Buna göre فِي أَفْوَاهِهِمْ lafzının

⁹⁵ Zeccâc, *Me’âni l-Kur’ân ve i’râbuhu*, 3/155; ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i’râbi l-Kur’ân*, 2/763.

⁹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru l-Kur’âni l-‘Azîm*, c. 4/478; es-Sabuni, *Safvetü t-tefâsîr*, c. 2/84.

⁹⁷ İbrâhîm Suresi 14/9.

⁹⁸ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu l-Ferîd fî i’râbi l-Kur’âni l-mecîd*, 4/12.

2.2.5. On Beşinci Âyet

وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ *“Peygamberler, Allah ’tan yardım istediler ve her inatçı zorba hüsrana uğradı.”*¹⁰¹

Âyette geçen وَاسْتَفْتَحُوا fiilinde bulunan هم zamirinin i’râbıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır:

1. وَاسْتَفْتَحُوا fiilindeki هم zamiri, âyetinde yer alan وَاسْتَفْتَحُوا fiilindeki هم zamiri, “peygamberler”dir.¹⁰² Buna göre وَاسْتَفْتَحُوا fiilinin manası; “(peygamberler), Allah ’tan yardım istediler” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “(Peygamberler), Allah ’tan yardım istediler ve her inatçı zorba hüsrana uğradı.”

2. وَاسْتَفْتَحُوا fiilindeki هم zamiri, âyetinde bulunan وَاسْتَفْتَحُوا fiilindeki هم zamiri, “kâfirler”dir.¹⁰³ Buna göre وَاسْتَفْتَحُوا fiilinin manası; “(kâfirler), Allah ’tan yardım istediler” şeklinde olur. Bu durumda da âyete şöyle meâl verilir: “(Kâfirler), Allah ’tan yardım istediler ve her inatçı zorba hüsrana uğradı.”

3. وَاسْتَفْتَحُوا fiilindeki هم zamiri, hem peygamberleri hem de kâfirleri kapsar.¹⁰⁴ Buna göre وَاسْتَفْتَحُوا fiilinin manası; “(peygamberler ve kâfirler), Allah ’tan yardım istediler.” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “(Peygamberler ve kâfirler), Allah ’tan yardım istediler ve her inatçı zorba hüsrana uğradı.”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Âyette Hakka karşı inatçı olup nefsinde zorba bulunanlara “peygamberlerin” Allah’tan yardım istediklerini, Allah’ın yardımını esirgemeyip zaferler ihsan ederek; hakka karşı zorba ve inatçı olanları hüsrana uğrattığını bize haber vermektedir.¹⁰⁵

¹⁰¹ İbrâhîm Suresi 14/15.

¹⁰² Dervîş, *İ’râbü’l-Kur’ân ve beyânüh*, 5/169; Sâfi, *el-Cedvel fi i’râbi’l-Kur’an*, 7/170.

¹⁰³ ed-Dürre, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Kerîm ve i’râbü’l-hû ve beyânüh*, 5/24-25.

¹⁰⁴ ed-Dürre, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Kerîm ve i’râbü’l-hû ve beyânüh*, 5/24-25.

¹⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an hakâiki ğavâmidî’t-tenzîl*, 2/545; el-Beyzâvî, *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, 3/195; Ebû’l-Berekât ‘Abdullâh b. Ahmed en-Nesefî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakâiku’t-te’vîl*, thk. Yûsuf ‘Alî Budeyvî (Beyrut: Dâru’l-Kelîmit-Tayyib, 1419/1998), 2/167; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 4/484; es-Sabuni, *Safvetü’t-tefâsîr*, 2/86.

2.2.6. On Altıncı Âyet

“Hüsrânın ardından da cehennem vardır. Orada kendisine irinli su içirilecektir.”¹⁰⁶

Âyette geçen مَاءٌ صَدِيدٌ lafzıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır:

1. مَاءٌ صَدِيدٌ âyetinde bulunan مَاءٌ صَدِيدٌ lafızları ماء “su” kelimesinin sıfatıdır. ماء مثل صدید anlamında kullanılmıştır, مثل lafzı ise hazfedilmiştir.¹⁰⁷ Buna göre مثل lafzının hazfedilmesiyle مَاءٌ صَدِيدٌ lafzının manası; “yaradan dökülen kan ve irinden oluşan su” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Hüsrânın ardından da cehennem vardır. Orada kendisine (yaradan dökülen kan ve irinden oluşan) su içirilecektir.”

2. مَاءٌ صَدِيدٌ âyette yer alan مَاءٌ صَدِيدٌ lafızları ماء “su” kelimesinin vasfıdır.¹⁰⁸ Buna göre مَاءٌ صَدِيدٌ lafzının manası; “hoş görülmediği için kendisinden uzak durulan su” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “Hüsrânın ardından da cehennem vardır. Orada kendisine (hoş görülmediği için kendisinden uzak durulan sudan) içirilecektir.”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah Teâlâ, âyette inkârcıların cehennemde nasıl bir azaba çarptırılacağını bize bildirerek; onlara, “yaradan dökülen kan ve irinden oluşan su” verileceğini ve kıyamete kadar gece gündüz cehenneme arz edileceklerini haber vermiştir.¹⁰⁹

2.2.7. On Yedinci Âyet

“Onu yudumlamaya çalışacak fakat boğazından geçiremeyecektir. Ona her yönden ölüm gelecek fakat ölmeyecek, arkasından da şiddetli bir azap gelecektir.”¹¹⁰

Âyette geçen يَنْجَرُّهُ lafzının i'râbıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır:

1. يَنْجَرُّهُ âyetinde يَنْجَرُّهُ fiili mana olarak ماء “su” lafzının vasfıdır.¹¹¹ Buna göre يَنْجَرُّهُ lafzının

¹⁰⁶ İbrâhîm Suresi 14/16.

¹⁰⁷ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4/17-18.

¹⁰⁸ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4/17-18.

¹⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 4/484-485; es-Sabuni, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/86.

¹¹⁰ İbrâhîm Suresi 14/17.

¹¹¹ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4/18.

durumu...” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “(Size okunan şeyler arasında) Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların işleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. (Dünyada) kazandıkları hiçbir şeyin (ahirette) yararını görmezler. İşte bu, derin sapıklıktır.”

2. مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ ۚ *âyetinde söz konusu مَثَل kelimesinin yok sayılmasıdır.*¹¹⁶ Böyle olması halinde âyetin takdiri *“rablerini inkâr edenler, onların amelleri...”* şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “*Rablerini inkâr edenler ve onların amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. (Dünyada) kazandıkları hiçbir şeyin (ahirette) yararını görmezler. İşte bu, derin sapıklıktır.*”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah âyette, “(size okunan şeyler arasında) kâfirlerin durumunu” rüzgâr sebebiyle savrulup yok olan külün durumuna benzetmektedir. O rüzgârın da fırtınalı bir günde meydana geldiği açıklanmıştır. İşte bu durum kâfirlerin, dünyada iken yapmış oldukları amellerin sevabını alabilmeleri için gerekli olan imanın kendilerinde bulunmaması sebebiyle, ahirette herhangi bir sevap alamayacakları hakikatini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ yapılacak olan amellerin ahirette bir karşılığının olabilmesi için imanı şart koşturmuştur. İman etmedikleri için ahirette bir karşılık bulamayacak olan inkârcıların büyük bir hüsrana ve helâka uğratılacağı bildirilmektedir.¹¹⁷

2.2.9. Yirmi Birinci Âyet

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَيْنَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرٌ غَنَّا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ۚ *İnsanların hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve güçsüzler büyüklük taslayanlara diyecek ki: “Şüphesiz bizler size uymuştuk; şimdi siz az bir şey olsun, Allah'ın azabından bizi koruyabilecek misiniz?” Onlarda, “Eğer Allah bizi doğru yola erdirtseydi, biz de sizi doğru yola erdirtirdik. Şimdi sızlansakda, sabretsek de bizim için birdir. Artık bizim için hiçbir kurtuluş yoktur” derler.*¹¹⁸

¹¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-âhkâmî'l-Kur'ân*, 9/353.

¹¹⁷ ez-Zühaylî, *et-Tefsîru'l-münir*, 13/225; es-Sabuni, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/88.

¹¹⁸ İbrâhîm Suresi 14/21.

Âyette geçen تَبِعَا ve عَذَابِ اللَّهِ مِنْ lafızlarıyla ilgili farklı i'râb görüşleri bulunmaktadır:

تَبِعَا lafzının i'râbıyla ilgili olarak iki görüş bulunmaktadır:

1. وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُعْتَنُونَ عَلَيْنَا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ 1. âyetinde yer alan تَبِعَا lafzı تَبِعَا kelimesinin çoğuludur.¹¹⁹ Buna göre تَبِعَا lafzının manası; “bizler size uymuştuk” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “İnsanların hepsi Allah’ın huzuruna çıkacak ve güçsüzler büyüklük taslayanlara diyecek ki: “Şüphesiz bizler size uymuştuk; şimdi siz az bir şey olsun, Allah’ın azabından bizi koruyabilecek misiniz?” Onlarda, “Eğer Allah bizi doğru yola erdirtseydi, biz de sizi doğru yola erdirtirdik. Şimdi sızlansakda, sabretsek de bizim için birdir. Artık bizim için hiçbir kurtuluş yoktur” derler.”

2. وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُعْتَنُونَ عَلَيْنَا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ 2. âyetinde söz konusu edilen تَبِعَا kelimesi, تَبِعَ lafzının masdarı olup ism-i fâil konumundadır.¹²⁰ Buna göre تَبِعَا lafzının manası; “biz size tabii olanlardandık” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “İnsanların hepsi Allah’ın huzuruna çıkacak ve güçsüzler büyüklük taslayanlara diyecek ki: “Şüphesiz biz size tabii olanlardandık; şimdi siz az bir şey olsun, Allah’ın azabından bizi koruyabilecek misiniz?” Onlarda, “Eğer Allah bizi doğru yola erdirtseydi, biz de sizi doğru yola erdirtirdik. Şimdi sızlansakda, sabretsek de bizim için birdir. Artık bizim için hiçbir kurtuluş yoktur” derler.”

İkinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Âyet-i Kerîme âhirette karşılaşılabilecek olan bir sahneyi tasvir ederek, hiçbir şeyin gizlenemeyeceği, iyisiyle kötüsüyle bütün yaratılmış olanların Allah’ın huzuruna çıkarıldığı o mekanda; hiçbir ortağı olmayan Allah’a ibadet etmekten yüz çevirip büyüklenen idarecilerine, efendilerine, büyüklük taslayanlara tâbi olan zayıflar gerçeklerle karşılaşınca, “biz size tabii olanlardandık” ne dediyse onu yapıp emrinize uymuştuk, bize vâdetmiş olduğunuz gibi Allah’ın azâbından bizi koruyabilecek misiniz?” diye soracaklarını bildirmektedir. Bu soruyla karşılaşan ve onlara uyanların kınamasına mâruz kalan liderler, bu durumdan kurtulmak ve çıkış

¹¹⁹ ‘Ukberî, et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân, 2/767.

¹²⁰ ‘Ukberî, et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân, 2/767.

Âyet-i Kerîme âhirette karşılaşılabilecek olan bir sahneyi tasvir ederek, hiçbir şeyin gizlenemeyeceği, iyisiyle kötüsüyle bütün yaratılmış olanların Allah'ın huzuruna çıkarıldığı o mekanda; hiçbir ortağı olmayan Allah'a ibadet etmekten yüz çevirip büyüklenen idarecilerine, efendilerine, büyüklük taslayanlara tâbi olan zayıflar gerçeklerle karşılaşınca; “biz size tabi olmuştuk ne dediyerseniz onu yapıp emrinize uymuştuk, bize vâdetmiş olduğunuz gibi “Allah'ın azabından (cefasından) az bir şey dâhi olsa” bizi koruyabilecek misiniz?” diye soracaklarını bildirmektedir. Bu soruyla karşılaşan ve onlara uyanların kınamasına mâruz kalan liderler, bu durumdan kurtulmak ve çıkış yolu bulmak için; “Allah bizi doğru yola iletmış olsaydı bizde sizleri iletirdik.” diyecekler, fakat bu durum onları hak etmiş oldukları azaptan kurtaramayacağı, sızlanmalarının da sabretmelerinin de bu durumu değiştirmeyeceği âyetin işaret ettiği hususlardır.¹²⁴

2.2.10. Yirmi İkinci Âyet

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلَوْلَا أَنْفُسُكُمْ مَا آتَاكُمْ بِمُصْرِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِكِي إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ “İş bitirilince şeytan da diyecek ki: “Şüphesiz Allah, size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben, daha önce sizin, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır.”¹²⁵

Âyette geçen مَا edatı ve قَبْلُ مِنْ lafızlarının i'râbıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır:

مَا edatının i'râbıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır:

1. وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلَوْلَا أَنْفُسُكُمْ مَا آتَاكُمْ بِمُصْرِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِكِي إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ âyetinde yer alan بِمَا أَشْرَكْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا edatı, بِالَّذِي anlamında kullanılmıştır.¹²⁶ Buna göre âyetin takdiri بِه أَشْرَكْتُمْونِي “beni putlarla Allah'a ortak koşmanızı inkâr etmiştim.” şeklinde olur. Bu durumda âyete

¹²⁴ İbn Kesîr, Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-'Azîm, 4/488.

¹²⁵ İbrâhîm Suresi 14/22.

¹²⁶ 'Ukberî, et-Tibyân fî i'râbi 'l-Kur'ân, 2/768.

müteallıktır.¹²⁹ Buna göre *إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونَ مِنْ قَبْلُ* lafzının manası; “ben, beni daha önce Allah’a ortak koşmanızı şu an inkâr ediyorum.” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “İş bitirilince şeytan da diyecek ki: “Şüphesiz Allah, size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben, beni daha önce Allah’a ortak koşmanızı şu an inkâr ediyorum. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır.”

2. وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِي إِنِّي كَفَرْتُ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ وَمَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِي إِنِّي كَفَرْتُ fiiline *إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونَ مِنْ قَبْلُ* lafzı, âyetinde bulunan *إِنِّي كَفَرْتُ* fiiline müteallıktır.¹³⁰ Buna göre *إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونَ مِنْ قَبْلُ* lafzının manası; “ben sizin ortak koşmalarınızdan önce inkâr etmiştim.” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “İş bitirilince şeytan da diyecek ki: “Şüphesiz Allah, size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben sizin ortak koşmalarınızdan önce inkâr etmiştim. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır.”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Hesap verme işi bitip de, cennetlikler cennete, cehennemlikler de cehenneme girdikten sonra Şeytan, gerçek olmayan vaadlerle insanları nasıl yoldan çıkardığını açıklayacaktır. Bununla beraber şeytan, insanları yoldan çıkarırken zor kullanmadığını sadece vesveve vererek telkinlerde bulunduğunu tercih edenin ise insanların kendilerinin olduğunu söyleyecektir. Bu durumda şeytanı değil kendilerini suçlamaları gerektiğini açıklayacak ve “ben, beni daha önce Allah’a ortak koşmanızı şu an inkâr ediyorum.” diyecektir. İşte bu şekilde Allah’a ortak koşan kâfirler için acı dolu bir azabın bulunduğu işaret edilmektedir.¹³¹

¹²⁹ ‘Ukberî, et-Tibyân fî i ‘râbi ‘l-Kur’ân, 2/768.

¹³⁰ ‘Ukberî, et-Tibyân fî i ‘râbi ‘l-Kur’ân, 2/768.

¹³¹ ez-Zühaylî, et-Tefsîru ‘l-münir, 13/235; es-Sabuni, Safvetü ‘t-tefâsîr, 2/88-89.

2.2.11. Yirmi Üçüncü Âyet

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا
“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar, rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetlere konulacaklar ve orada selâmla karşılanacaklardır.”¹³²

Âyette geçen تَحِيَّتُهُمْ lafzının i’râbıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır:

1. وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ
âyetinde yer alan تَحِيَّتُهُمْ lafzındaki تحية kelimesi masdar olarak, fâil kabul edilen هم kelimesine mudafıtır.¹³³ Buna göre âyetin takdiri يُحَيِّي بَعْضُهُمْ بَعْضًا “birbirlerini selâmlarlar.” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar, rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetlere konulacaklar ve orada birbirlerini selâmlayacaklardır.”

2. وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ
âyetinde bulunan تَحِيَّتُهُمْ lafzındaki تحية kelimesi masdar olarak, mefûl kabul edilen هم kelimesine mudafıtır.¹³⁴ Buna göre âyetin takdiri يُحَيِّيهِمُ اللَّهُ أَوْ الْمَلَائِكَةُ “Allah veya melekler onları selâmlar.” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar, rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetlere konulacaklar ve orada Allah veya melekler onları selâmla karşılayacaktır.”

İkinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah, cehennem ehlinin durumunu anlattıktan sonra cennet ehlinin de ahirette nasıl bir ortamla karşılaşacağını, iman edip sâlih amel işleyenleri altından nehirler akan cennetlere koyacağını ve orada ebedî kalacaklarını bildirmektedir. Orada, “Allah veya meleklerin mü’minleri selâmlayacağına” işaret edilmektedir.¹³⁵

¹³² İbrâhîm Suresi 14/23.

¹³³ ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i’râbi’l-Kur’ân*, 2/768; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu’l-Ferîd fî i’râbi’l-Kur’âni’l-mecîd*, 4/27.

¹³⁴ ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i’râbi’l-Kur’ân*, 2/768; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu’l-Ferîd fî i’râbi’l-Kur’âni’l-mecîd*, 4/27.

¹³⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-âhkâmi’l-Kur’ân*, 9/358; Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakâiku’t-te’vîl*, 2/171; es-Sabunî, *Safvetü’t-tefâsîr*, 2/89.

2.2.12. Yirmi Beşinci Âyet

“*Bu ağaç, Rabbinin* تُؤْتِي أكلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ *izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.*”¹³⁶

Âyette geçen **تُؤْتِي** **أَكْلَهَا** lafzıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır:

تُؤْتِي أَلْهًا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ. 1.
âyetinde yer alan تُوْتِي اٰلَهَا كُلَّ حَيْنٍ بِاِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ. 1.
âyetinde Kَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ اٰلَهَا lafzı,
geçen شَجَرَةٌ “ağaç” kelimesinin sıfatıdır.¹³⁷ Buna göre اٰلَهَا تُوْتِي lafzının manası; “meyve
veren ağaç.” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Bu meyve veren
ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara
misaller getirir.”

2. *âyetinde söz konusu* *âyetinde* *lafzı*, *bulunan* *lafzına hâldir.*¹³⁸ Buna göre *âyetinde* *lafzının manası*; “*meyve vererek yükselir hâlde olan ağaç*” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “*Meyve vererek yükselir hâlde olan bu ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.*”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Mü'min olanın kalbinde yerleşmiş ve sabit olan iman, kökü yere sağlam basan, dalları göğe yükselen ve “*meyve veren ağaca*” benzetilmektedir. Bu ağaç nasıl ki; Allah'ın izniyle sürekli meyve veriyorsa, kalbinde iman olan birisi güzel ameller işleyerek etrafına faydalı olur. İşte bu tür misallerde iman edenler için bir çok öğüt ve nasihatler verildiği bildirilmektedir.¹³⁹

¹³⁶ İbrâhîm Suresi 14/25.

¹³⁷ 'Ukberî, *et-Tibyân fî i râbi'l-Kur'ân*, 2/769; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i râbi'l-Kur'ânî'l-mecîd*, 4/29.

¹³⁸ 'Ukberî, *et-Tibyân fî i râbi'l-Kur'ân*, 2/769; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i râbi'l-Kur'ânî'l-mecîd*, 4/29.

¹³⁹ el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, 3/198; es-Sabuni, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/89.

2.2.13. Yirmi Altıncı Âyet

وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ “Kötü bir sözün durumu da; yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir.”¹⁴⁰

Âyette geçen قَرَارٍ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ lafızlarının i‘râbıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır:

1. مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ âyette yer alan قَرَارٍ lafızları, شَجَرَةٍ kelimesinin sıfatıdır.¹⁴¹ Buna göre قَرَارٍ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ lafızlarının manası; “ayakta duramayan ağaç” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Kötü bir sözün durumu da; yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir.”

2. مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ âyette söz konusu قَرَارٍ lafızları, اجْتُثَّتْ fiilindeki zamire hâldir.¹⁴² Buna göre قَرَارٍ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ lafızlarının manası; “istikrarı olmadığından kökünden sökülmüş hâlde olan ağaç” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “Kötü bir sözün durumu da; istikrarı olmadığından kökünden sökülmüş hâlde olan kötü bir ağacın durumu gibidir.”

İkinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Âyette “kötü söz” diye tabir edilen kâfirin küfrü de, kötü bir ağaca benzetilmektedir. Bu ağaç; “istikrarı olmadığından kökünden sökülmüş hâlde olan ağaç” diye tâbir edilmektedir. Bu tür bir ağaç nasıl kuruyup yok olmaya mahkûmsa, kâfirin küfrü de aynı şekilde yok olmaya mahkûmdur. Yapmış olduğu ameller kabul edilmez ve âhirette amellerinin de boşa çıkmasıyla hüsrana uğramasına sebebiyet verir.¹⁴³

¹⁴⁰ İbrâhîm Suresi 14/26.

¹⁴¹ ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i‘râbi’l-Kur‘ân*, 2/769; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu’l-Ferîd fî i‘râbi’l-Kur‘âni’l-mecîd*, 4/30.

¹⁴² ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i‘râbi’l-Kur‘ân*, 2/769; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu’l-Ferîd fî i‘râbi’l-Kur‘âni’l-mecîd*, 4/30.

¹⁴³ Neseî, *Medâriku’t-tenzîl ve hakâiku’t-te‘vil*, 2/172; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur‘âni’l-‘Azîm*, 4/494; es-Sabunî, *Safvetü’t-tefâsîr*, 2/89.

2.2.14. Yirmi Yedinci Âyet

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ

*“Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırtır ve Allah dilediğini yapar.”*¹⁴⁴

Âyette geçen الْقَوْلِ الثَّابِتِ ile الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ile lafızlarıyla ilgili olarak farklı görüşler bulunmaktadır:

Âyette bulunan الْقَوْلِ الثَّابِتِ lafzının i'râbıyla ilgili olarak iki görüş bulunmaktadır:

1. يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ. 145 Buna göre بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ âyetinde yer alan الْقَوْلِ الثَّابِتِ lafzındaki الباء harfi, على manasındadır.¹⁴⁵ Buna göre بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ lafzının manası; “sağlam söz üzere” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: *“Allah sağlam söz üzere iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırtır ve Allah dilediğini yapar.”*

2. يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ. 146 Buna göre âyetinde bulunan الْقَوْلِ الثَّابِتِ lafzındaki الباء harfi, آمَنُوا filinin sılasıdır.¹⁴⁶ Buna göre بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ lafzının manası; “sağlam söze iman edenleri” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: *“Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırtır ve Allah dilediğini yapar.”*

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah, iman edenleri, dünya hayatında da, öldükten sonra kabirde melekler soru sorduğunda da “sağlam söz üzere” sabit ve sağlam tutacağını bildirmiştir. Nitekim hadisi şerifte buyrulduğu üzere; kabirde Müslüman, sorgu meleklerine Allah’tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) onun elçisi olduğuna şehadet eder. Bu durum Allah’ın iman edenleri sağlam söz üzere sabit kılmasının tezahürüdür. Allah mü’min kullarını iman etmeleri sebebiyle hem dünyada hem de âhirette mükâfatlandıracağını bildirirken, zalimleri de inkâr etmeleri sebebiyle kendi hallerine bırakacağını açıklamıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ İbrâhîm Suresi 14/27.

¹⁴⁵ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4/30.

¹⁴⁶ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4/30.

¹⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-âhkâmi'l-Kur'an*, 9/362-364; es-Sabunî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2/89.

Âyette geçen *الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* fi lafzının i'râbıyla ilgili olarak ise şu iki görüş bulunmaktadır:

1. يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ. 148 Buna göre mana; âyette söz konusu *الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* fi lafızları, يُنَبِّئُ fiiline müteallıktır. 148 Buna göre mana; “dünya hayatında sağlam tutar.” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırtır ve Allah dilediğini yapar.”

2. يُنَبِّئُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ. 149 Buna göre mana; âyette yer alan *الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* fi lafızları, الثَّابِتِ lafzına müteallıktır. 149 Buna göre mana; “dünya hayatında sağlam söz üzere sabit tutar.” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “Allah sağlam söze iman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam söz üzere sabit tutar; Allah zalimleri de şaşırtır ve Allah dilediğini yapar.”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah, iman edenleri, “dünya hayatında sağlam tutacağını” ve öldükten sonra kabirde melekler soru sorduğunda sağlam tutacağını bildirmiştir. Nitekim hadisi şerifte buyrulduğu üzere; kabirde Müslüman, sorgu meleklerine Allah’tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) onun elçisi olduğuna şahadet eder. Bu durum Allah’ın iman edenleri sağlam söz üzere sabit kılmasının tezahürüdür. Allah, mü’min kullarını iman etmeleri sebebiyle hem dünyada hem de âhirette mükâfatlandıracağını bildirirken, zalimleri de inkâr etmeleri sebebiyle kendi hallerine bırakacağını açıklamıştır. 150

2.2.15. Yirmi Sekiz ile Yirmi Dokuzuncu Âyetler

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ (٢٨) جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَيُسَّ الْقَرَارُ “Allah’ın nimetini küfre değişenleri ve kavimlerini helâk yurduna, yaslanacakları cehenneme sürükleyenleri görmedin mi? O, ne kötü duraktır!” 151

Âyette geçen جَهَنَّمَ lafzıyla ilgili olarak üç görüş bulunmaktadır:

148 ‘Ukberî, et-Tibyân fî i’râbi ‘l-Kur’ân, 2/769.

149 ‘Ukberî, et-Tibyân fî i’râbi ‘l-Kur’ân, 2/769.

150 Kurtubî, el-Câmi ‘ li-âhkâmi ‘l-Kur’ân, 9/362-364; es-Sabuni, Safvetü ‘t-tefâsîr, 2/89.

151 İbrâhîm Suresi 14/28-29.

1. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا، جَهَنَّمَ âyetinde bulunan جَهَنَّمَ lafzı, “Allah’ın nimetini küfre değişenleri ve kavimlerini helâk yurduna” âyetinde yer alan دَارَ الْبَوَارِ “helâk yurdu” lafzından bedeldir.¹⁵² Buna göre جَهَنَّمَ lafzının manası; “helâk yurdu olan cehennem” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Helâk yurdu olan cehenneme sürükleyenleri görmedin mi? O, ne kötü duraktır!”

2. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا، جَهَنَّمَ âyetinde bulunan جَهَنَّمَ lafzı, “Allah’ın nimetini küfre değişenleri ve kavimlerini helâk yurduna” âyetinde yer alan دَارَ الْبَوَارِ “helâk yurdu” lafzının atfı beyânıdır.¹⁵³ Buna göre جَهَنَّمَ lafzının manası; “helâk yurdu olarak kastedilen o cehennemdendir” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Helâk yurdu olarak kastedilen o cehenneme sürükleyenleri görmedin mi? O, ne kötü duraktır!”

3. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا، جَهَنَّمَ âyetinde söz konusu جَهَنَّمَ lafzı, gizli olan يَدْخُلُونَ fiiline müteallıktır.¹⁵⁴ Buna göre âyetin takdiri يَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ “cehenneme girerler” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “Yaslanacakları cehenneme girerler O, ne kötü duraktır!”

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah Teâlâ insanları doğru yola iletmesi için içlerinden peygamberler ve bu peygamberler aracılığıyla da kitaplar göndermiştir. Fakat insanların çoğu başta bu nimetler olmak üzere Allah’ın ihsan etmiş olduğu nimetlere karşı inkâr etmek sûretiyle nankörlük etmiştir. Bunun neticesinde hem kendileri hem de kendilerine tabii olanları ebedi kalacakları “helâk yurdu olan cehenneme” sürükleyecekleri âyette işaret edilerek bildirilmiştir.¹⁵⁵

2.2.16. Otuz Birinci Âyet

قُلْ لِّلْعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّنْ قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خِلَافٌ “İnanan kullarıma söyle, namazı dosdoğru kılınlar, hiçbir alışveriş ve dostluğun

¹⁵² Munteceb el-Hemezânî, el-Kitâbu’l-Ferîd fî i’râbi’l-Kur’âni’l-mecîd, 4/31.

¹⁵³ Munteceb el-Hemezânî, el-Kitâbu’l-Ferîd fî i’râbi’l-Kur’âni’l-mecîd, 4/31.

¹⁵⁴ ‘Ukberî, et-Tibyân fî i’râbi’l-Kur’ân, 2/769.

¹⁵⁵ Kurtubî, el-Câmi‘ li-âhkâmi’l-Kur’ân, 9/364; ez-Zühaylî, et-Tefsîru’l-münir, 13/249; es-Sabuni, Safvetü’l-tefâsîr, 2/90.

bulunmadığı bir gün gelmeden önce kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar.”¹⁵⁶

Âyette geçen *يُقِيمُوا الصَّلَاةَ* cümlesiyle ilgili üç görüş bulunmaktadır:

1. *قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ*.¹⁵⁷ *قُلْ* emir fiilinin cevabıdır. âyetinde yer alan *يُقِيمُوا الصَّلَاةَ* cümlesi, gizli olan *قُلْ* emir fiilinin cevabıdır.¹⁵⁷ Buna göre âyetin takdiri *“(onlara) namaz kılmalarını söyle, namazı kılsınlar.”* şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: *“İnanan kullarıma namaz kılmalarını söyle, namazı dosdoğru kılsınlar, hiçbir alışveriş ve dostluğun bulunmadığı bir gün gelmeden önce kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar.”*

2. *قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ*.¹⁵⁸ *يُقِيمُوا الصَّلَاةَ* cümlesi, gizli olan *يُقِيمُوا* emir fiilinin cevabıdır.¹⁵⁸ Buna göre âyetin takdiri *“namaz kılmalarını emret, namaz kılsınlar.”* şeklinde olur. Bu durumda da âyete şöyle meâl verilir: *“İnanan kullarıma namaz kılmalarını emret, namazı dosdoğru kılsınlar, hiçbir alışveriş ve dostluğun bulunmadığı bir gün gelmeden önce kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar.”*

3. *قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ*.¹⁵⁹ *يُقِيمُوا الصَّلَاةَ* cümlesi, gizli olan emir *الْأَمْرُ* harfiyle cezm olmuştur.¹⁵⁹ Buna göre âyetin takdiri *“namazı kılsınlar.”* şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: *“İnanan kullarıma söyle, namazı kılsınlar, hiçbir alışveriş ve dostluğun bulunmadığı bir gün gelmeden önce kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda gizlice ve açıktan harcasınlar.”*

Birinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah Teâlâ, iman eden kullarına peygamberi aracılığıyla üzerlerine farz olan *“(onlara) namaz kılmalarını söyle, namazlarını kılsınlar”* emriyle namazlarını dosdoğru kılmaları gerektiğini bildirmektedir. Bununla beraber mü'min kullardan,

¹⁵⁶ İbrâhîm Suresi 14/31.

¹⁵⁷ ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i ‘râbi ‘l-Kur‘ân*, 2/769; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu ‘l-Ferîd fî i ‘râbi ‘l-Kur‘âni ‘l-mecîd*, 4/32.

¹⁵⁸ ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i ‘râbi ‘l-Kur‘ân*, 2/770; Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu ‘l-Ferîd fî i ‘râbi ‘l-Kur‘âni ‘l-mecîd*, 4/32.

¹⁵⁹ ‘Ukberî, *et-Tibyân fî i ‘râbi ‘l-Kur‘ân*, 2/769-770.

Allah Teâlâ insanoğluna maddî ve mânevî birçok nimet lütfetmiştir. Âyette de işaret edildiği gibi “istediğiniz her şeyden” size verdi, buyurarak bu nimetlerin çokluğuna dikkat çekilmiş saymaya güç yetirilemeyeceği aktarılmıştır. Fakat bütün bunlara rağmen insanların bu nimetlerin şükründen gâfil olarak Allah’ın koymuş olduğu sınırları aştığına ve nefesine zulmedip nimetleri inkâr ettiğine vurgu yapılmıştır.¹⁶⁴

2.2.18. Otuz Yedinci Âyet

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ *“Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe’nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönülleri onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.”*¹⁶⁵

Âyette geçen عِنْدَ بَيْتِكَ lafzının i’râbıyla ilgili olarak şu görüşler bulunmaktadır:

1. رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ âyetinde yer alan عِنْدَ بَيْتِكَ lafzı, اِسْكَنْتُ fiiliyle bağlantılıdır.¹⁶⁶ Buna göre عِنْدَ بَيْتِكَ lafzının manası; “senin evinin (Kâbe) yanına (yerleştirdim)” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, ekin bitmez bir vadiye senin kutsal evinin (Kâbe’nin) yanına yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönülleri onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.”

2. رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ âyette bulunan عِنْدَ بَيْتِكَ lafzı, وَادٍ “vadi” kelimesinin sıfatıdır.¹⁶⁷ Buna göre عِنْدَ بَيْتِكَ lafzının manası; “Allah’ın evinin (Kâbe) yanındaki vadiye” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe’nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de

¹⁶⁴ ez-Zühaylî, *et-Tefsîru’l-münir*, 13/254; es-Sabuni, *Safvetü’l-tefâsîr*, 2/90.

¹⁶⁵ İbrâhîm Suresi 14/37.

¹⁶⁶ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu’l-Ferîd fi i’râbi’l-Kur’âni’l-mecîd*, 4/38.

¹⁶⁷ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu’l-Ferîd fi i’râbi’l-Kur’âni’l-mecîd*, 4/38; Dervîş, *İ’râbü’l-Kur’ân ve beyânüh*, 5/199; Sâfi, *el-Cedvel fi i’râbi’l-Kur’an*, 7/198.

Hız. İbrâhîm (a.s.) yaşlılık döneminde olmasına rağmen Allah Teâlâ'nın ona evlat bahşettiği aktarılmıştır. Rivayetler Hız. İbrâhîm'in, oğlu İsmail dünyaya geldiğinde doksan dokuz, oğlu İshak dünyaya geldiğinde ise yüz on iki yaşında olduğu yönündedir. Hız. İbrâhîm'in, öncesinde yapmış olduğu duasının kabul olunup yaşlı iken evlat nimetine kavuşmuş olmanın şükürü içerisinde Allah “*duaları işitendir*” diyerek hamd etmiş olduğu bildirilmektedir.¹⁷²

2.2.20. Kırk Altıncı Âyet

“*Onlar gerçekten tuzaklarını kurmuşlardı. Tuzakları yüzünden dağlar yerinden oynayacak olsa bile, tuzakları Allah katındadır (Allah, onu bilir).*”¹⁷³

Âyette geçen *وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ* lafzının i'râbıyla ilgili olarak şu görüşler bulunmaktadır:

1. *وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ* âyetinde yer alan *وَعِنْدَ اللَّهِ* ifadesinde masdar olan *مَكْر* lafzı, *مَكْرُهُمْ* lafzındaki gibi faile mudafıdır.¹⁷⁴ Buna göre âyetin takdiri *وَعِنْدَ اللَّهِ جَزَاءُ مَكْرِهِمْ* “*kurdukları tuzakların cezası Allah katındadır.*” şeklinde olur. Bu durumda âyete şöyle meâl verilir: “*Onlar gerçekten tuzaklarını kurmuşlardı. Tuzakları yüzünden dağlar yerinden oynayacak olsa bile, kurdukları tuzakların cezası Allah katındadır.*”

2. *وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ* âyetinde bulunan *وَعِنْدَ اللَّهِ* ifadesi, mefule mudafıdır.¹⁷⁵ Buna göre âyetin takdiri *وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ* “*kurdukları tuzak Allah katındadır.*” şeklinde olur. Bu durumda ise âyete şöyle meâl verilir: “*Onlar gerçekten tuzaklarını kurmuşlardı. Tuzakları yüzünden dağlar yerinden oynayacak olsa bile, kurdukları tuzak Allah katındadır.*”

İkinci görüş tercih edildiğinde âyetin tefsiri şu şekilde olmaktadır:

Allah Teâlâ âyette, peygamberi ve ona inananları yok etmek isteyen zalimlerin kurmuş oldukları tuzaklarla Allah'ın dinini yok etmeye çalıştıklarından bahsetmektedir. Kurmuş oldukları tuzakların cezasının karşılığı olacağını bildirerek,

¹⁷² Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gâvâmidî t-tenzîl*, 2/561; es-Sabuni, *Safvetü t-tefâsîr*, 2/93.

¹⁷³ İbrâhîm Suresi 14/46.

¹⁷⁴ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu l-Ferîd fî i'râbi l-Kur'âni l-mecîd*, 4/45.

¹⁷⁵ Munteceb el-Hemezânî, *el-Kitâbu l-Ferîd fî i'râbi l-Kur'âni l-mecîd*, 4/46.

“*kurdukları tuzağın, Allah katında*” olduğu ve bu tuzaklarla dağlar yerinden oynasa bile Allah’ın dinine zarar gelmeyeceğine işaret etmektedir.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an hakâiki ğavâmidi ‘t-tenzîl*, 2/565; es-Sabuni, *Safvetü ‘t-tefâsîr*, 2/93.

SONUÇ

Yüce Allah'ın insanları karanlık olan batıldan hakkın aydınlığına eriştirmek için inzal etmiş olduğu Kur'an'ı Kerim'i lafzen kıraat etmek, onun manalarına erişebilmek ve hayata tatbik etmek her müminin sorumluluğu olduğu bir gerçektir. Bu nedenle Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla gelen bu kitabın mesajlarının doğru anlaşılması gerekmektedir.

Hiz. Peygamber'in vefatından sonra İslam dininin yayılmasıyla birlikte İslam'a giren acemler (Arap olmayanlar) Kur'an'ı okumada zorlanmış, bunun yanı sıra yanlış okumada bulunmuşlardır. Bunun neticesinde Kur'an'ı yanlış okumalardan muhafaza etmek için i'râb (harekeleme) çalışmaları başlatılmıştır. İ'râbü'l Kur'an olarak karşımıza çıkan bu çalışmalar Kur'an'ın doğru anlaşılması noktasında önemli katkı sağlamıştır.

Çalışmada i'râb ilmi genel çerçevesiyle ele alınmış, nahiv ilminin parçalarından biri olduğu üzerinde durulmuştur. Binaenaleyh bu ilmin Arapça olarak indirilen Kur'an'ın doğru anlaşılmasına sunmuş olduğu katkıları, İbrâhîm suresi özelinde değerlendirilmiş, i'râb vechi bulunan âyetler incelenmek suretiyle bu vecihlerin manaya olan etkileri ortaya konulmuştur. Ayrıca İbrâhîm suresiyle ilgili genel bilgiler ile surenin muhteva ettiği konular ele alınmış, i'râb ilminin Arapçadaki önemine dikkat çekilmiş, bu ilmin dile olan katkıları ve onu bilme zorunluluğu hakkında bilgi verilmeye gayret edilmiştir.

Çalışmada, İbrâhîm suresinde yer alan bazı âyetlerdeki i'râb vecihlerinin manaya pek etki etmediği, bazı vecihlerin ise manaya etki ettiği hatta değiştirdiği tespit edilmiştir. Manaya etkisi olan i'râb vecihleri, i'râbü'l-Kur'an alanında yazılmış birçok eser tarafından dile getirilmiş, bu eserlerden karşılaştırmalı şekilde istifade edilip İbrâhîm suresi özelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Yapılan bu çalışma, Kur'an'ın anlaşılmasında i'râbın manaya etkisini ortaya koymuş, konuya farklı bir perspektiften bakmayı kolaylaştırmıştır.

KAYNAKÇA

- Alparslan, Ali. "Müsennâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-. *Envâru 't-tenzîl ve esrâru 't-te'vîl*. thk. Muhammed 'Abdurrahman el-Mar'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1418.
- Birişik, Abdulhamit. "İ'râbü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Cârim, Alî b. Muhammed b. Sâlih b. Abdilfettâh b. Muhammed el-. *en-Nahvu 'l-vadîh fî kavâidi 'l-lugati 'l-arabiyye*. 2 Cilt. Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyyeti's-Su'udiyye, 1. Basım, 2004.
- Cemâleddîn b. Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. 'Abdullâh İbn Yûsuf. *Şerhu katru 'n-nedâ ve bellu 's-sadâ*. thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdu'l-Hamîd. Kahire: y.y., 1383.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed b. 'Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbu 't-Ta'rifât*. thk. Heyet. Beyrut: y.y., 1403/1983.
- Çetin, Abdurrahman. "Vakf ve İbtidâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Dânî, Ebû 'Amr 'Osmân b. Sa'îd ed-. *el-Muhkem fî nakti 'l-mesâhif*. thk. 'İzze Hasen. Dimaşk: y.y., 1407.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru 'l-hadîs*. 10 Cilt. Kahire: Daru 'Ihyai'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1383.
- Dervîş, Muhyiddin İbn Ahmed Mustafa. *İ'râbü'l-Kur'ân ve Beyânüh*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 4. Baskı., 1415.
- Dürre, Muhammed Ali Tâhâ ed-. *Tefsîrû 'l-Kur'âni 'l-Kerîm ve i'râbühû ve beyânüh*. 10 Cilt. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1. Baskı., 1430.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-. *el-Kamûsü 'l-muhîd*. Beyrut; Lübnan: Müessetü'r-Risâle, 1426.
- Galâyînî, Mustafâ b. Muhammed Selîm b. Muhyiddîn b. Mustafâ el-. *Câmi 'u'd-dürûsi 'l-arabiyye*. 3 Cilt. Beyrut; Sayda: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1414.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Et-tahrîr ve 't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunusiyyeti li'n-Neşr, 1984.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth 'Osmân b. Cinnî el-Mevsîlî el-Bağdâdî. *el-Hasâis*. thk. Heyet. 3 Cilt. b.y.: el-Hey'etu'l-Mısriyye, ts.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 'Abdullâh b. el-'Absî. *el-Kitâbu 'l-Musanneffî 'l-ehâdis ve 'l-'âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebu'r-Ruşd, 1409.
- İbn Hâleveyh, Ebû 'Abdullâh el-Huseyn b. Ahmed. *İ'râbu selâsine sûreten mine 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1360/1941.

- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Kesîr ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. 8 Cilt. b.y.: Dâru Taybe, 1420/1999.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î. *Lisân'l-'arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993.
- İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım. *İdâhu'l-vakf ve'l-ibtidâ'*. thk. Muhyî'd-Dîn 'Abdurrahman Ramadân. 2 Cilt. Dimaşk: Matbû'âtu Mecma'î'l-Luğati'l-'Arabiyye, 1390/1971.
- İbnu'n-Nedîm, Ebû'l-Ferec Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-Verrâk el-Bağdâdî. *el-Fihrist*. thk. İbrahim Ramadân. Beyrut: y.y., 1417/1997.
- İbrâhîm, Muhammad at-Tayyib el-. *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm el-müeyesser*. Beyrut: Dar an-Nafa'is, 1. Basım, 1422.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Kurtubî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî el-. *el-Câmi' li-âhkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim İtfeyyîş. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1384/1964.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî. *Müşkilü i'râbi'l-Kur'ân*. thk. Hâtîm Sâlih ed-Damin. 2 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1984.
- Munteceb el-Hemezânî, Ebû Yûsuf el-Munteceb b. Ebû'l-'İzz el-. *el-Kitâbu'l-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*. thk. Muhammed Nizâmu'd-Dîn el-Fetîh. 6 Cilt. Medine: Dâru'z-Zemân, 1427/2006.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî en-. *el-Kat' ve'l-i'tinâf*. thk. Abdurrahmân b. İbrâhîm el-Matrûdî. Suudi Arabistan: y.y., 1413/1992.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî en-. *İ'râbu'l-Kur'ân*. thk. Abdulmun'im Halîl İbrâhîm. Beyrut: Menşûrât Muhammed 'Alî Beydûn; Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1421.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât 'Abdullâh b. Ahmed en-. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. thk. Yûsuf 'Alî Budeyvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimit-Tayyib, 1419/1998.
- Nîsâbûrî, Nizâmuddîn el-Hasan b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî en-. *Ğarâibu'l-Kur'ân ve reğâibu'l-furkân*. thk. Zekerîyyâ 'Umeyrât. Beyrut: y.y., 1416.
- Râğıb el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-. *el-Mufredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvûdî. Dimaşk; Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Râzî, Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-. *Mefâtîhu'l-ğayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420.
- Sabuni, Muhammed Ali es-. *Safvetü't-tefâsîr*. 1 Cilt. Kahire: Daru's-Sabuni, 1417.
- Sâfî, Mahmûd. *el-Cedvel fî i'râbi'l-Kur'an*. 16 Cilt. Beyrut; Dimaşk: Darü'r-Reşid, 3. Baskı., 1416.
- Semîn el-Halebî, Ebu'l-'Abbâs Şihâb ed-Dîn Ahmed b. Yûsuf b. 'Abdiddâim es-. *'Umdetu'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd. 4 Cilt. b.y.: y.y., 1417/1996.
- Sîbeveyh, Ebû Bişr 'Amr b. 'Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. thk. 'Abdusselâm Muhammed Hârûn. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1408/1988.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî et-. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1420/2000.

- Zeccâc, Ebû İshak İbrâhîm b. es-Serî ez-. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhu*. thk. 'Abdulcelîl 'Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988.
- Zeccâcî, Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî ez-. *el-Îzâh fî 'ileli'n-nahv*. thk. Mâzin el-Mübârek. Beyrut: Dâru'n-Nefais, 1406.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407.
- Zühaylî, Vehbe ez-. *et-Tefsîru'l-münir*. 32 Cilt. Beyrut; Lübnan: Daru'l-Fikru'l-Mua'sır, 1411.
- 'Ukberî, Ebu'l-Bekâ' 'Abdullâh b. el-Huseyn el-Baġdâdî el-. *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*. thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî. 2 Cilt. b.y.: İsâ el-Bâbî el-Halebî, ts.

ÖZ GEÇMİŞ

Abdullah AKGÜN, Açık Öğretim Lisesi’ni bitirdikten sonra Anadolu Üniversitesi/Açıköğretim Fakültesi/İlahiyat Önlisans programından 2012 yılında mezun oldu. Daha sonra Dicle Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/İlahiyat (İlitam) (Lisans Tamamlama) programından 2015 yılında mezun oldu. 2021 yılında Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi.

